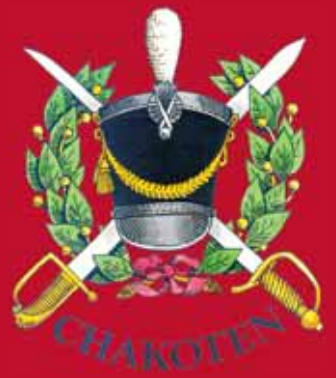

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

Side 02: Billeder fra Diorama over Ditmarskerfeltøget

Side 03: Krigen på Sjælland i 1807 - udstilling og publikation

Side 04: Refleksioner og forslag til at nedsætte en redaktionskomite fra den nye redaktør

Side 05: Siden sidst "Kunne Københavns bombardement være undgået"

Side 05: Og så er der film! Kolberg 1807
af T. Snorrason

Side 09: Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006 (1. del)
Fra oprettelsen i 1506 til 1640
af Ivan M.C.S.Elsmark

Side 15: "DDR til salg"
af Aksel Willumsen

Side 18: Fagfolkernes triumf
af: Lars Lindeberg

Side 20: Bønder mod riddere
af Lars Lindeberg

Side 21: Man kan samle på figurer på så mange måder
af Aksel Willumsen

Side 23: Billeder fra Pavens Schweizergarde

Diorama over Ditmarskenfelttoget

År 2000, i 500-året for Ditmarskerfelttoget, byggede man i nærheden af mindesmærket for slaget en pavillon, som rummer et kæmpe-mæssigt panorama. Det anskueliggør kampen med ca. 1.000 figurer. Her ses forskellige udsnit, der viser situationerne med kampe mellem landsknægte og bønder, det adelige rytteri på vej, landsknægtene i anmarch og ditmarskernes skanse med kanoner.

Chakoten

udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab
Udgives med støtte fra Prins Joachims og Prinsesse Alexandras Fond

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet.

Bank reg.nr. 1551 Konto 655 4873
IBAN: DK37 3000 0006 5548 73
SWIFT: DABADKKK.
Kontingent for 2007 kr. 300,-
Fra udlandet kr. 350,-

Selskabets Protektor

Hans Kongelige Højhed Prins Joachim

Selskabets Præsident

Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værløse
Tlf. 44 48 43 42
E-mail: wol @ newmail.dk

Kasserer og adresser

Lasse Arnold
Kirkebroen 9, 2650 Hvidovre
Tlf. 3675 8633
E-mail: larnold3@csc.com

Udveksling af blade

Ole Thureholm
Solbærvangen 40, 2665 Smørum
Tlf. 4126 5781
E-mail: thurholm@post5.tele.dk

Anvisningssalg

Aksel Willumsen
Kongedybet 18, 2.th., 2300 Kbh. S
Tlf. 32 54 01 77
E-mail: aksel@corfitz.com

Redaktion

Claus Mogensen
Kaktusvej 49
2300 København S.
Tlf. 48172681
E-mail: editor@hobby.dk

Selskabets hjemmeside

www.chakoten.dk

Opsætning

Rasmus Vestergaard & Rie Mark Løve
Københavns Tekniske Skole
Grafisk afdeling
CHAKOTEN 2007
ISSN 0901-4799

Tryk

PE Offset & Reklame
Tømrevej 9
6800 Varde

Krigen på Sjælland i 1807 – udstilling og publikation

I år er det 200 år siden briterne bombarderede København, ranede flåden, og Wellington med den britiske reserve sejrede over den danske landeværnshær ved Køge. Fra officiel side har man endnu ikke taget større initiativer til markeringen af ét af de største nederlag i Danmark-Norges historie. Temaet for vores initiativ vil være krigshandlingerne på Sjælland i året 1807 vist gennem en udstilling med vægt på især figurer og med udtryk for det, som Selskabets medlemmer er gode til: at kombinere figurpræsentation med militærhistorisk viden. Udstillingen planlægges opstillet i Den Gamle Varmecentral i Kastellet den 2. september 2007, hvor den er åben kl. 13-17. Derefter planlægges udstillingen flyttet videre, så den kan ses af mange. Endvidere planlægges et publikationsinitiativ i samme retning.

Tema og planer er beskrevet i *Chakoten* 2006, nr. 4 samt på Selskabets hjemmeside. Desuden er der under såvel januar som februar mødet orienteret om status. Her følger en opdatering af indsætterne, så alle kan danne sig et indtryk af omfanget og eventuelt lade sig inspirere til at deltage aktivt. Skulle du blive inspireret, eller har du nye ideer, kontakter du blot gruppeformanden for den pågældende aktivitet, og forhører dig om, hvor du kan være med, der er fortsat plads til aktive hænder.

Der er nu – efter et par møder - dannet seks arbejdsgrupper til realisering af det spændende projekt. Grupperne er i gang – også med at øge deltagelsen blandt Selskabets medlemmer, efterhånden som projektet kommer til fleres kendskab. Grupperne producerer hurtigst muligt og rapporterer til Hans Chr. Wolter, der indtil videre samler trådene. Planlægningen af projektet afsluttes den 15. august 2007. Medlemsmøderne bruges til information om status.

1. Figurer og udstillingskatalog John Winther Hansen 47 33 44 08 john-lise.hansen@privat.dk

Gruppen skriver liste over mulige udstillingsgenstande – især figuropstillinger, der viser noget om krigshandlingerne på Sjælland i 1807. Der kan også tænkes i at udstille andre genstande: Kort (uden for montererne), Plancher, Bøger, Mindre våben, Figurer fra krigshandlingerne i Europa.

I planerne indgår bl.a. opstilling af et stort antal figurer i 54 mm. Den Kongl. Livgarde til Hest (jf. enhedens udfald fra Køben-

havn). Norske Livregiment. Opstilling i 54mm af scenen, hvor den 14 årige dreng nedskyder en britisk general. Muligvis dioramaer om oprydningen efter bombardementet. Et lille diorama med 30mm fladfigurer: scene fra udfaldet i Classens Have. Diorama med livjægere i 1807. Kongens Livjægerkorps, jæger 1807 – stor figur. Vagtskifte med Den Kongl. Livgarde til Fods på Amalienborg. Model af en kanonbåd.

Desuden arbejdes med ideer som opbygning af terrænmodeller evt. suppleret med en lydside af bombardementet, og at udstillingstemaet levendegøres gennem billeder af uniformer på ”levende” modeller, at der skabes en rød tråd gennem udstillingen ved brug af videooptagelser bygget op om figurer, der vises i forskellig sammenhæng. Evt. med lys- og lydbillede som en væsentlig del af udstillingen - tidstypisk musik, lyden af et raketangreb og en model (evt. i 1:1) af raketaffyringsrampe.

Hertil kommer plancher med Kongens Livjægerkorps, Den Kongl. Livgarde til Hest og en nye planche fra Køgeslaget. Videnskaberne Selskabs kort over Sjælland.

Kortet over Københavns belejring i Guvernørbiblioteket i Odense. Samtidige og nyere bøger. – f.eks. eksercerreglementer, samt artilleri: Karl af Hessens artillerisystem 1766. 12 pds. kanon i voldlavet størrelse 1:10 som den stod i Kastellet i 1807, samt mindre våben.

2. Udstilling/Vandrestilling og monterer Hans Chr. Wolter 44 48 43 42 wol@newmail.dk

Gruppen beslutter, hvorledes der gennemføres vandrestilling inkl. brug af tilstrækkelige monterer m.v. Der er behov for afklaring om yderligere monterer, brug af vægge, samt informationsstand/-materiale.

3. Krigsspilopstillinger Leif Christensen 38 74 70 83 leif.c@adr.dk

Gruppen skriver liste over mulige udstillingsgenstande – især figurer, der viser noget om krigshandlingerne på Sjælland i 1807 og vælger og disponerer samt bidrager til udstillingskatalog.

Der indgår udstilling af 15mm krigsspilfigurer i fin kvalitet med Den Kongl. Livgarde

til Hest, Husarregimentet, Den Kongl. Livgarde til Fods, Kongens Livjægerkorps, en masse træen, ammunitionsvogne, fragtvogne med udstyr, med beboelse, Ca. 4 kavaleriregimenter, Ca. 12 infanteriregimenter, alle med faner og officerer, britiske styrker i stort tal.

4. Publikation, måske inklusive udstillingskatalog

Lars Lindeberg 35 42 31 32
lindeberg@12mail.dk

Gruppen arbejder med temaet krigen i 1807 enten i form af særnummer eller udvidet nummer af *Chakoten* med vægt på 1807, som vil indeholde artikler med nye og anderledes vinkler på det gammelkendte stof. F.eks. en detaljeret guide til Københavns bombardement, nemlig de steder, hvor historien har sat sig spor, og hvor begivenhederne udspillede sig.

Desuden en gennemgang af Berlingske Tidendes dækning af "breaking news" i den dramatiske periode. I sig selv en dramatisk historie om en avis, der aldrig kom på gaden, fordi bomberne blev for nærgående.

Og en fiktiv retssag mod den engelske øverstkommanderende, der havde ansvaret for historiens første terrorbombardement mod civile i en storby som København. Var der tale om en krigsforbrydelse, og ville han været blevet dømt, hvis han var blevet stillet for FN's krigsforbryderdomstol i Haag i dag?

Desuden er der mulighed for at flåde-egene vil blive taget op med fokus på, hvad de er brugt til/bruges til.

1807 er allerede beskrevet indgående i tidens løb med mange inspirerende artikler

bl.a. i selskabets eget blad. *Chakoten* 1959: nr.2. Heri er følgende artikler: Kannik, Preben, "De i forsvaret implicerede danske styrker i august-september 1807" og Scheunchen, Helge, "De engelske tropper i Danmark 1807" – i alt 29 sider mættet med værdifulde uniformsoplysninger. Fr. Chr. Agre, "Ordre Bataille Kbh. 1807 med uniformsoplysninger." 1957 12:1.

H. Scheunchen, "Engelske tropper i Danmark 1807, uniformer" 1959 14:2.

I.H. Johansen, "Skotske tropper i Danmark 1807 m.t." 1963 18:4.

Per Thornit, "Skotske soldater i Danmark 1807 m.t." 1973 28:4.

5. Reklame for Selskabet

Christian Raun 33 31 21 22

c.raun@webspeed.dk

Gruppen tilrettelægger produktion af brochure om Selskabet, salg af Chr. Würgler Hansens plancher med relation til 1807 samt salg af John Winther Hansens figurer med relation til 1807 samt salg af 30 mm flade figurer.

6. Efterretning (hvad arrangerer andre parter?)

Leif Christensen 38 74 70 83
leif.c@adr.dk

Gruppen undersøger og informerer løbende om, hvilke aktiviteter andre parter i ind- og udland vil gennemføre, og hvilke netadresser, der er brugbare. Herunder oplysninger om det store antal udenlandske reenactere (norske og britiske), som forventes at besøge Sjælland i forbindelse med markeringen af 200 året.

TINSOLDATEN
MILITARY-ANTIQUE
Niels Ebbesensgade 6
9000 Ålborg

TINSOLDATER
LEGO
ELASTOLIN
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER
UNIFORMER

Åbningstid:
mandag - fredag 12.00 – 17.00
lørdag 10.00 – 13.00
onsdag lukket

FORHANDLING AF TRADITION
Britains, Heyde, Lineol, Brigader m.fl.
købes og sælges

Ring og spørg! På Tlf: 9813 0177

Refleksioner og forslag til at nedsætte en redaktionskomite fra den nye redaktør

Kære læser,

Du sidder nu og læser i marts 2007 udgaven af *Chakoten*. Det er det første blad, jeg har ansvaret for som ny redaktør. Jeg har ikke prøvet at være redaktør før, men jeg har påtaget mig jobbet ud fra en indstilling om, at jeg godt vil give selskabet en hånd i en periode. Selv om bladet muligvis ikke ser ud af så meget, har det taget lidt længere tid at nå til dette resultat, end jeg egentlig havde regnet med, selv om min forgænger har ydet al mulig støtte og vejledning. Men det skyldes nok, at jeg ikke har prøvet det før.

I forbindelse med arbejdet som redaktør har jeg haft lejlighed til at reflektere over en række forhold vedrørende selskabet. Chako-

ten har godt 200 medlemmer, hvoraf ca. 10% mødes til de annoncerede medlemsmøder førstkommande onsdag i hver måned. Selv om medlemstallet fordeler sig over hele landet, bor der stadig godt 100 i Storkøbenhavn. Det svarer til et aktivitetsniveau på beskedne 20%. Så man kan vel nok uden at såre nogen konkludere, at det ikke er mødeaktiviteterne, der binder selskabet sammen.

Artiklerne i de seneste 5 årgange af *Chakoten* er skrevet af ca. 20 forskellige forfattere. Her er tale om mindre en 10% af medlemmerne, idet vi her kan regne alle medlemmer med, og ikke alle forfattere er medlem af selskabet. Hertil kommer, at det er 2 - 3 medlemmer, der tilsammen har skrevet knap halvdelen af artiklerne. Så når sel-

selskabet alligevel formår at have et medlemsantal på ca. 200, må det bl.a. være bladet og hjemmesiden, hvor en del forfattere vælger at lægge deres artikler, der binder selskabet sammen. Men det understreger alligevel bladets særlige betydning at de ca. 180, der ikke kommer til møderne og ikke behøver at være medlem for at benytte hjemmesiden, efter al sandsynlighed primært er medlem for at få tilsendt bladet.

Redaktørarbejdet er imidlertid for omfattende, hvis man skal passe et arbejde ved siden af eller har andre tidskrævende aktiviteter, man også skal passe. Min forgænger er en ildsjæl, der har haft mulighed for at beskæftige sig med redaktørjobbet på fuld tid. Jeg er hverken ildsjæl eller har mulighed for

at lægge så meget tid i arbejdet. Der er to muligheder, man kan sænke ambitionsniveauet, eller man kan være flere om at løfte og dermed fastholde ambitionsniveauet. Jeg går naturligvis ind for det sidste, og kan man nedbringe arbejdstiden for sig selv og aktivere flere medlemmer samtidig og gøre det sjovt og underholdende ikke alene for sig selv, men også for de andre medlemmer, må det jo være sagen. Det skal jo være lysten, der driver værket. Samtidig er jeg meget fokuseret på, at bladet i højere grad skal afspejle medlemmernes interesser. Jeg tænker her bl.a. på figur- og dioramafremstilling og krigsspil. Det er der ikke noget nyt i. Min forgænger havde samme ambition, men det er ikke nogen let sag at få artikler til bladet fra netop disse grupper.

Med de forhold jeg har reflekteret over i det foregående, mener jeg at tiden er kommet til at forsøge at få redaktørarbejdet brudt ned i enheder, der er 1) lettere at varetage og 2) mindre tidskrævende for den en-

kelte og samtidig vil 3) aktivere flere medlemmer om selskabets centrale virke, og forhåbentlig medvirke til 4) at afspejle medlemmernes interesser i højere grad og 5) fastholde ambitionsniveauet. Kort sagt jeg vil prøve, om jeg kan skabe interesse for en redaktionskomite. Jeg forestiller mig en gruppe på 4 – 5 medlemmer, der hver får ansvaret for et område af redaktørjobbet, men fortsat med mig som hovedansvarlig redaktør. Sådanne ansvarsområder kunne være krigsspil, fremstilling, Verden før Napoleon, Napoleon og Verden efter Napoleon og eventuelt tværgående temaer, blot for at nævne nogle muligheder.

Jeg forestiller mig ikke nødvendigvis, at medlemmerne af redaktionskomiteen skal skrive artikler, selv om der bestemte ikke vil være forbud. Opgaven vil bestå i at søge at skaffe artikler enten fra andre medlemmer i deres netværk, evt. ved at bistå med at gøre artikler læseværdige, fra eksterne forfattere eller fra internettet. På den måde mener jeg,

at det vil være muligt for redaktionskomiteen at fastholde og eventuelt udbygge den flotte standard, som vores blad har opnået i kraft af bl.a. min forgængers indsats. Det skal naturligvis ikke afholde alle de, der har lyst til at skrive artikler til bladet om at fortsætte som hidtil. Tværtimod. Alt relevant stof modtages fortsat med glæde. Formålet med redaktionskomiteen er 1) et forsøg på at få mere stof om nogle af selskabets kerneaktiviteter 2) fra en kreds af medlemmer, der ikke har tradition for at skrive artikler, og 3) at nedsætte arbejdsbyrden og dermed gøre det sjovere for den enkelte, og 4) aktivere en større del af selskabets medlemskare.

Jeg synes, at det er et forsøg værd. Hvis du synes, at det lyder interessant, så ring, mail eller skriv til mig for en helt uforpligtende snak, om hvilke forudsætninger du har, og hvorledes du kunne passe ind i en redaktionskomite.

Siden sidst ”Kunne Københavns bombardement være undgået”

Den 7. februar holdt Jan Møller i KGB et foredrag over det meget aktuelle tema ”Kunne Københavns bombardement være undgået?” I forbindelse med 200 året for Københavns bombardement er Jan Møllers bog ”1807 en by i flammer” her i 2007 blevet genudgivet i en udvidet version. Vi var vel rundt regnet 25 medlemmer, der var tilhørere til et meget inspirerende indlæg om situationen, op til og under Københavns bombardement. Jan Møller er virkelig hjemme i sit stof vedrørende forholdene omkring 1807, og han har en meget intens fortællestil, så man slet ikke kan lade være med at lytte.

Jan Møller indledte med at pege på, hvorledes situationen tilspidse- des dramatisk med englændernes arrogante diplomatiske udspil om at udlevere flåden over for kronprinsen, der havde sat hæren på krigsfod og samlet den i Holsten for at forsvare dobbelt monarkiets neutralitet over for den mest nærliggende trussel fra syd. Hvorledes Danmark-Norge dermed blev fanget på det gale ben med den engelske flåde i Øresund med et stort troppekontingent. Kronprinsens umiddelbart efterfølgende rejse til København for at udpege ledelsen af forsvaret af byen og give klare instruktioner. Diplomatenes rejse til København, for igen at mødes med kronprinsen, for blot at

erfare at han var rejst tilbage til hovedkvarteret i Kiel. Diplomatenes forgæves forsøg på at komme i forhandling med embedsmændene i København, som kun kunne henvise ham til at drøfte sagen med kronprinsen i Kiel.

Jan Møller tog udgangspunkt i samtidige guvernørkort og fortalte hvorledes nettet hurtigt blev strammet omkring København i takt med at englænderne fik landsat tropperne, nedkæmpet modstanden og opstillet deres belejringsbatterier.

I den efterfølgende debat om bombardementet kunne være undgået, blev der peget på flere interessante vinkler. Bl.a. at det er vanskeligt i vore dage at forestille sig en sådan forhandling med kronprinsen, som var at sammenligne med en enevældig konge, og dermed så sig selv som staten og et krav om udlevering af flåden vel nærmest som en majestætsfornærmelse. Måske havde han heller ikke helt fattet alvor- en og karakteren af kravet. Hvis man havde valgt at forhandle, kunne man muligvis have fundet kompromiser, som havde været acceptable for begge parter. F.eks. ville en oplægning af flåden i norske havne have medført, at den var uden for fransk rækkevidde.

Og så er der film! Kolberg 1807

T.Snorrason

Spilletid 1 time og 40 minutter

Den 2. maj viser vi den berømte UFA-farvefilm ”Kolberg”, produceret 1943-44. En film Goebbels satsede stærkt på og ventede sig meget af.

Både af propagandamæssige årsager, men også som et bevis på, at datidens tyske film- industri sagtens kunne overgå Hollywood og film som ”Borte med blæsten”.

Det er en såkaldt ”Durchhaltefilm” (i modsætning til de mange store udstyrsstykker og rene ”Unterhaltungsfilm”, der ellers

produceredes i massevis helt op til de sidste dage - enten i Berlin eller i Prag.), som skulle opmuntre den tyske befolkning til at holde ud, hvor det hele ellers ramlende omkring ørerne på dem. Forbavsende mange tyskere håbede og troede til det sidste på et mirakel af en eller anden art. Måske et ”Wunderwaffe”, og dem havde tyskerne jo et par stykker af i støbeskeen, atomvåben, langtrækkende raketter, jetjagere osv. Meget af det såmænd lige ved at være færdigt eller blot manglende tilstrækkelige produktionsmuligheder. Eller måske, at englænderne og amerikanerne ville slutte separatfred og

gøre fælles sag mod Stalin sammen med Tyskland. Med andre ord, holdt man hårdnakket ud, som vist i denne film, så var der stadig en chance.

Filmen blev første gang vist i Berlin den 30. januar 1945, hvor russerne stod blot 60 km fra Berlin, byerne Kolberg og Königsberg smadret totalt og erobret af russerne! En kopi blev samme dag kastet ned med faldskærm til den belejrede ubådsbase i La Rochelle, og også i andre belejrede byer vi- stes den.

Således med god effekt i feks. Breslau: ”Effekten var enorm”, husker Edgar Stüwe,

Plakat for film. Nettelbeck ses her i skikkelse af den berømte og velnærede tyske skuespiller Heinrich George. Oprindeligt var han aktiv kommunist, men fandt en ordning med nazisterne og indspillede derefter mange film, herunder propagandafilmsom Hitlerjunge Quex, Jud Süß og Kolberg. Det blev ikke glemt, og han døde i en koncentrationslejr under NKWD i 1946. Det angives nogle steder som bevidst sultet ihjel, andre steder som død efter en blindtarmsoperation.

"Filmen blev vist for os ved særførstillinger, og efter at have set den var vi overbevist om, at det kunne vi også gennemføre, når blot alle stod sammen!"

Filmen vist i selve Berlin i en interimsstisk biograf helt frem til byens endelige fald i maj 1945.

Den historiske baggrund for filmen

I 1806 dannede den preussiske konge, Wilhelm III, sig, idet han gav efter for landets krigsparti, som ønskede kamp mod det revolutionære Frankrig. Man skal huske, at hvor Napoleon kom frem, fulgte også samfundsmvæltninger. Den franske revolution og dens ideer fulgte med og indførtes. Gamle styreformere ændredes, presseensur afskaffedes, troner og fyrster styrtedes osv. Napoleon er ikke bare flotte uniformer, men særdeles håndgribelig grundlæggende samfundsrevolution, som så afgjort havde grund i alle de samtidige samfund.

Det preussiske krigsparti var støttet og ledet af personer som dronning Luise, prins Louis Ferdinand og finansministeren Heinrich Friedrich vom Stein, alle berømte personer som vi også vil se i filmen.

Havde Preussen deltaget i den 3. koalition 1804, da Østrig og Rusland endnu en gang prøvede at knægte Napoleon og revolutionen, så havde det været til at forstå. Og havde Preussen nu i 1806 ventet til styrker fra den seneste 4. koalition med Rusland, England (Englands kontingent endte meget apropos foran København 1807), Sachsen og Sverige var nået frem, kunne man have forstået det. Men nej, Preussen mente selv at kunne ordne usurpatoren. Preussens mili-

tær var vel ikke arvtagere til Frederik den Store for ingenting.

Den 14. oktober 1806 stod slagene ved Auerstädt (hovedslaget, som Davout vandt mod en stærkt overlegen fjende) og Jena (som Napoleon vandt, mod en underlegen fjende), som preusserne tabte. Den 25. oktober besattes Berlin, hvor Napoleon besøgte Frederik den Stores grav og teatralisk udtalte til sine medfølgende marskaller: "Havde han været i live, havde vi ikke stået her i dag."

På kun 19 dage var det lykkedes Frankrig at smadre det preussiske militær totalt, et imponerende resultat.

Napoleon fortsatte forfølgelsen af preusserne op i Østpreussen mod byen Königsberg, som var midlertidig preussisk regentstad ved den russiske grænse. Ved Eylau i februar 1807 kæmpede han uafgjort mod russerne, for så den 14. juni 1807 ved Friedland at slå dem så afgørende, at de tre dage efter søgte om fred. Freden blev afsluttet ved det berømte møde i Tilsit, 7.-9. juli 1807. (Er man interesseret i nogle spændende og levende beretninger fra kampene mellem russere og franske i 1807 samt mødet i Tilsit, så læs f.eks. i general Marbots erindringer.)

Preussen mistede ved freden halvdelen af sit landareal, hvorved skabtes de nye stater kongeriget Westphalen og storhertugdømmet Warsawa. Og havde den russiske zar ikke sat sig imod, ja så var kongeriget Preussen blevet slettet af landkortet.

Hvad var Kolberg og hvem er personerne?

Kolberg var en lille havne- og fæstningsby i

Østprøjsen. I dag er området en del af Polen, og byen kaldes for Kolobrzeg.

Hovedpersonerne i det historiske drama i Kolberg 1807 var:

Byens kommandant, Locadou, som ikke var så meget for unødige blodsudgydelser, men som dog havde stået for forsvaret, siden franskmændene invaderede Østpreussen og indtog og besatte de fleste byer og fæstninger.

Den tidligere koffardikaptajn, nu brygger og fisker, Joachim Nettelbeck, en meget selvbevidst herre for nu at sige det pænt, havde også tillidshverv i byen som borgervæbningsofficer/brandchef m.m. Sin personlige opfattelse af situationen 1807 beskriver han meget nøjagtigt med: "Lieber unter Trümmern begraben, als kapitulieren!" Skuespilleren Heinrich George giver en meget sympatisk skildring af Nettelbeck som borgmester, nok meget smukkere end denne person var in natura.

Major Neidhardt Graf von Gneisenau var af den preussiske overkommando sendt ad søvejen til Kolberg, hvortil han ankom den 29. april 1807, for som ny kommandant at overtage den militære ledelse. Forinden havde Gneisenau udmærket sig i kampene ved Saalfeld, Auerstädt og Jena og fra april 1807 i forsvaret af fæstningen Danzig.

Husarløjtnant von Schill, som af kongen og kommandant Locadou var bemyndiget til at skabe og føre et mindre frikorps af husarer og jægere, opererede med vekslende held mod franskmændene i området, men altid dristigt og modigt.

Både Gneisenau og von Schill hører man senere om i den preussiske historie.

Billede fra storfilm Kolberg. Napoleon "erobrer" efter indtoget i Berlin Frederik IIs kårde, skærf og ordenen vom Schwarzen Adler fra hans sarkofag og sender rovet hjem til Paris. I stedet efterlod Napoleon sin kårde, som preusserne sikkert snarest smed ud. Preusserne hentede klenodierne tilbage 1814.

Jochim Christian Nettelbeck (1738 - 1824). En meget selvbevidst, rethaverisk og irriterende herre, men så afgjort den rigtige person på rette sted under belejringen af Kolberg 1807. Efter at have sejlet og drevet rederi gik han nødtvunget i land efter sit skibs forlis. Ernærede sig siden som brygger, fisker og lignende, men bestred også forskellige tillidsposter som borgeradjutant, brandchef og digemester.

ten.

Den gode Nettelbeck fik som belønning lov til at bære uniform som preussisk flådeofficer, og fortsatte så med i al almindelighed at irritere sine medborgere. Så meget, at han til slut sattes uden for enhver form for indflydelse i offentlige sager. Skrev sin selvbiografi (*Lebensbeschreibung des Seefahrers, Patrioten und Sklavenhändlers Joachim Nettelbeck von ihm selbst aufgezeichnet*, u. hrsg. von J. C. L. Haken, 1822), da han blev sur nok på sine omgivelser.

Bogen, som stadig genudgives i nye oplag, er grundlaget for filmens drejebog. Den ligger gratis på nettet i Project Gutenberg, hvis man ønsker at læse den hele: <http://gutenberg.spiegel.de/netlbeck/netlbeck/netlbeck.htm>

Fæstningen Kolberg holdt ud til den 2. juli 1807, hvor der sluttedes fred, og byen besattes derefter af franskmændene, hvilket bevidst udelades i filmen. Kolberg var en af de meget få preussiske fæstninger,

der ikke overgav sig inden fredsslutningen.

Filmens historie

Her har Goebbels og dennes medarbejdere selvfølgelig drejet historien, så den passer i deres kram og viser, hvad de ønsker. Intet besynderligt i det, det sker med enhver film. Tænk blot på seneste "historiske" møgfilm med den store tilstrømning "Gladiator" eller de forskellige filmatiseringer af diverse romaner eller "korrekte" historiske begivenheder.

Men selvfølgelig, når det er Goebbels og kompagni, der har stået for den side, ja så udskrives det til frygtelig nazipropaganda, hvor der bør være pædagog til stede ved forevisning og psykiater ved udgangen.

Man kan roligt se filmen som en ganske almindelig røverfilm med historisk baggrund, ikke værre end Errol Flynn, John Wayne eller Harrison Ford besejrer ene mand fyld selv i. Der er selvfølgelig indlagt en kærlighedshistorie, som intet har med realiteterne at gøre og heltetyper, som aldrig har eksisteret. Man fortæller heller ikke, at den egentlige belejring varede nogle måneder i 1807 og ikke, som man får opfattelsen af, fra 1807 til 1813.

Man kan i noget af dialogen finde nogle af Goebbels mere berømte og genkendelige ord og sætninger fra feks. den berømte tale i Sportpalast, den 18. februar 1943, afholdt i forbindelse med nederlaget ved Stalingrad,

Ferdinand Baptista von Schill (1776 - 1809). Faderen var frikorpsfører under 7-årskrigen, og sønnen slægtede ham på i natur og opførelse. Som følge af sin udisciplinerede optræden var han den ældste sekondløjtnant i den preussiske hær, da krigen brød ud i 1806. Han såres ved Jena, men redder sig tilbage via Magdeburg og Stettin til Kolberg, hvor han af kongen personligt bemyndiges til at oprette og føre et strejfkorps af husarer og jægere, finansieret personligt af kongen. Og så var von Schill i sit rette element. Som følge af sin indsats ved Kolberg 1807 forfremmes han med springadvancement til major og regimentschef for 2. Brandenburgske Husarer. Den 10. december 1808 rykker von Schill i spidsen for den preussiske hær ind i Berlin under befolkningens larmende jubel. 1809 gik det galt, og han dræbes i Stralsund under sit håbløse oprørsforsøg.

hvor Goebbels præparerede befolkningen for "totalkrigen" og begrebet "Durchhalt" over for en specielt indbudt tusindtallig forsamling, der begejstret skrælede "Jaaaah!", da han retorisk spurgte: "Wollt ihr den totalen Krieg?". Det fik de så, og filmen er netop produceret med det tema for øje: "Durchhalt", holden ud til den endelig sejr.

I dag tænker ingen vel nærmere over diverse ord og sætninger, som er nærmest uforståelige i betydning uden nærmere forklaring, men den gang virkede de selvfølgelig som mentale "trickere".

Filmens produktion

Intet blev sparet på filmen, som med 8,8 millioner Reichsmark blev den dyreste i Nazirigets historie.

Til at instruere filmen valgte Reichpropagandaminister Goebbels sin yndlingsinstruktør, Veit Harlan, en ærkenazist, som også havde stået for film som Jud Süß, Der große König og lignende - med ofte stærk antisemitisk propaganda. (Efter krigen prøvede de allierede at få dømt Harlan som na-

August Wilhelm Anton Neidhardt von Gneisenau (1760 - 1831). Deltog ved Saalfeld, Jena og Auerstedt 1806, hvor han såres. Forfremmes til major samme år. Efter sin indsats ved Kolberg fremmet til oberstløjtnant og medlem af den Militær-Reorganisationskommission, som genopretter den preussiske hær, så det forslår. Effekten af nyordningerne holdt sig til 1945. Da han betragtedes som "venstreorienteret", som følge af sine idéer om folkebevæbning, af kong Wilhelm III og de ledende kredse, fik han aldrig sin berettigede indflydelse eller de helt store militære poster betroet. Deltager som stabschef for Blücher ved Ligny og Waterloo, og er den der træffer beslutningen om at marchere Wellington til hjælp, i stedet for at trække sig tilbage mod nord for at holde hærens forbindelseslinier åbne. En ganske dristig beslutning, som afgør slaget ved Waterloo til Wellingtons fordel, hvor det ellers nok var gået galt. Ender som general-feltmarskal. Billedet er fra ca. ca 1800, og viser ham som kaptajn ved Füsilierbataillon von Rabenau i Jauer, Schlesien.

zist, hvilket faldt på beviserne. Meget belejligt omkom han så i stedet kort efter ved et biluheld!)

Antallet af statister var enormt, Harlan kunne trække på Wehrmacht og andre ellers krigsnødvendige ressourcer, når han havde brug for noget til at optage filmen så realistisk som nu muligt. *"Ich hatte Macht über Generale; wenn sie nein sagten, wurde ja gesagt ..."*, som han pralede i 1945.

Til en enkelt scene blev den tyske kejserkrone med zepter og rigsæble stillet til rådighed, behørigt bevogtet af en hel hær af politifolk.

Harlan selv opgiver, at han benyttede 145.000 mand fra Wehrmacht som statister, andre steder angives dog noget mindre tal. Men mange var det.

Flere end 6.000 heste deltager, og der brugtes derudover 250 forspændte hestekøretøjer.

For at illudere snelag ved optagelserne midt om sommeren blev der med over 100 godsvogne transporteret salt til brug for optagelserne.

Harlan instruerede, men det var Goebbels, der styrede det hele, og flere gange blev drejebogen skrevet om på hans befaling.

Optagelserne fandt sted dels i Berlin-Babelsbergstudierne og "on location" i Berlin, Kolberg og Königsberg. Så her er lejlighed til at se, hvor kønne de sidste byer var inden deres totale udslættelse.

Efterår 1944 var filmen klar til klipning, og her beskar og fjernede Goebbels en mængde Greuel- og krigsscener, hvor han fandt, de måske var lidt for blodige og realistiske, ja nærmest gjorde filmen til en pacifistfilm, i betragtning af hvorledes sagerne da stod for tysken. Dette gør, at filmen undertiden virker springende i sine optrin, som nu og da afbrydes noget brat.

I alt skal der være optaget over 90 timer film, som senere er skåret ned til lidt over en time. Det beskårne eksisterer desværre ikke mere.

Skuespillerne var selvfølgelig alle tidens store tyske stjerner.

Musikken er beskrevet som så indsmigrende at: *"The Sound of Music lyder som ren punk-rock"*.

Efter krigen blev filmen straks forbudt i Tyskland, og først i 1965'erne kunne tyskerne igen få lov at se filmen med behørig

von Gneisenau og Nettelbeck mødes første gang på Kolbergs vold.

indsat løftet pædagogisk pegefinger på de steder, hvor der forekom nazipropaganda. Filmen har været vist som "kunstfilm" på tysk fjernsyn, men private borgere kan stadig ikke købe filmen i dens hjemland.

Men, hvad, så kan de jo blot hjemtage den fra nabolandet Schweiz (Entsagung), hvor man ikke er nervøse for at borgerne blive nazificerede ved at se en noget forældet film. Filmen er også udgivet med amerikanske (Burning Hearts), svenske (Brinnande hjärtan), spanske (Los sitiados) og italienske (La cittadella degli eroi - typisk italiensk titel, hvis jeg oversætter korrekt!) undertekster, så ikke mange uden for Tyskland anser den i dag for andet en god ramjang-film. Ja efter titlerne at dømme måske snarere kærlighedsfilm.

I originaludgaven kunne tyskerne først gense filmen 1998 ved en "kunstnerisk temaften"!

Men nu kan du selv se filmen og vurdere

Vi gør opmærksomme på: der vil ikke være støttepædagog eller psykiater til rådighed ved udgangen.

Af hensyn til lokalevalg, bedes man venligst give et lille signal om man møder, idet det ellers er muligt, at flere kommer til at gå forgæves.

Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006 (1. del)

Fra oprettelsen i 1506 til 1640

af Ivan M.C.S. Elsmark

Schweizergarden kan i år fejre sit 500 års jubilæum som den ældste endnu eksisterende militær garde. Kun *The Yeomen of the Guards* (de såkaldte *Beefeaters*) oprettet i 1485 kan hævde præference, men dette korps er ikke længere en militær afdeling og henhører under de engelske hofstab med ceremoniel tjeneste¹. De andre gamle, endnu eksisterende garderegimenter er fra 1600-tallet². Schweizergarden er Pavens og Vatikanets bevæbnede styrke, der - foruden en rent repræsentativ rolle - har aktiv vagttjeneste og sikkerhedsopgaver, ikke blot med hellebarder, men også bevæbnet med moderne skydevåben og andet militær udstyr.

I det følgende skal jeg give en kortfattet fremstilling af Schweizergardens historie, dens uniformer og faner. For de, der er interesseret i videre detaljer, henvises til den vedføjede bibliografi. Da artiklen dækker et spand af fem hundrede år, er de militære og politiske begivenheder af pladsmæssige hensyn kun lejlighedsvist omtalt, og udelukkende, når disse berører garden. Læsere, som søger en bedre forståelse af den almindelige historiske sammenhæng, vil finde hjælp i oversigtsværker som f. eks. Daniel Bruun: *Krig gennem årtusinder* eller Dupuy: *The Encyclopedia of Military History*.

Schweiziske soldater i fremmed tjeneste

Hærdet ved deres nøjsomme liv under vanskelige økonomiske forhold og i stadige kampe mod fjendtlige naboer, havde schweizerne skabt en hårdfør befolkning, hvor over en fjerdedel af befolkning var våbenføre mænd. Det er derfor ikke underligt, at mange lod sig tiltrække af det rige Italien³, hvor krige hærgede, alt som Det romerske Rige gik til grunde. Allerede i det 4. århundrede fortælles det, at tropper fra schweiziske kantoner deltog i forsvaret af Rom mod Alarics visigothiske invaderende horder.

Med tiden blev krigstjeneste i udlandet en almindelig og anerkendt levevej for mange, påskyndet af hjemstavns fattigdom og drevet af eventyrlyst og håbet om at vinde rigdomme⁴. Vejen over Saint Gotthard, som blev åbnet i det 13. århundrede kom til at spille en stor rolle som march- og handelsrute. Efterhånden greb hvervningen så stærkt om sig at Den schweiziske Konføderation (*Confederation helvétique* eller Edsforbund (*Eidgenossenschaft*)) i 1370 forbød rekruttering til fremmede hære uden officielt samtykke, et forbud stadfæstet i militærloven af 1393⁵, men ofte brudt.

Gennem middelalderens mange og blodige krige havde schweizerne tilkæmpet sig

politisk uafhængighed og var samtidig blevet kendt for våbenduelighed og taperhed, men også for voldsomhed⁶ og skånselsløs plyndring. Samtidig satte de deres traditionelle æresbegreber og den katolske kirke højt. De var berømt for deres troskab til døden, så længe deres hvervebetingelser overholdtes⁷. Medens de var villige til at lade sig hverve, uanset hærenes politiske, nationale eller ideologiske målsætninger, nægtede de at kæmpe mod hinanden. Deres ry var stort og fremmede fyrster og hærførere var ivrige efter at hverve dem til deres hære⁸. Således deltog 1.500 schweiziske soldater i den tyske belejring af Besancon i 1289, og deres indsats dér sikrede Rudolf af Habsburg sejren. Som tak hædrede kongen dem ved at smykke deres røde fane med et krucifiks som kors, et mærke som herefter blev deres symbol på ære, pligt og troskab.

Op til det 15. århundrede var det almindeligt, at rekrutteringen til fremmed krigstjeneste skete individuelt eller i mindre grupper; herefter tog den almindeligvis form som organiseret kompagni- og regimentshvervning gennem en skriftlig *kapitulation* (overenskomst) afsluttet med den schweiziske stat eller de enkelte kantoner⁹.

Schweiziske tropper deltog også i Hundredeårskrigen, og senere i kampene mod de arbejdsløse soldaterbander, der huserede i Frankrig de efterfølgende år. I 1474 sluttede Ludvig XI af Frankrig en alliance med Konføderationen og sikrede sig dermed 6.000 schweiziske "*Knaben*" til sin hær¹⁰. (Se fig.1.). Selv om han senere hjemsendte hovedparten, beholdt kongen dog en lille

styrke som sin personlige livvagt. Hans efterfølger Karl VIII havde et kontingent på 8.000 lejetropper til felttoget i Italien mod Neapel (1494-95). Han værdsatte deres egenskaber så højt, at han i 1496 oprettede en permanent hundredemandsgarde, *Compagnie des Cents Gardes du Corps du roi Suisse*, bestående af 106 mand under en fransk oberst (*Capitain-colonel*). En lignende garde oprettedes i 1597 af Hertugen af Savoyen og i 1609 af Frederik III af Brandenburg. Fyrsterne tillid til deres schweiziske lejetroppers troskab og mod har gennem tiderne vist sig at være fuldt berettiget. Også Pavestaten hvervede schweiziske soldater, såvel i det 14. som det 15. århundrede, men det var først i begyndelsen af det 16. århundrede, at de kom til at indtage en særstilling som pavernes personlige livgarde.

Julius II opretter Schweizergarden 1506

Kardinal Giulian della Rovera blev i 1503 valgt til pave¹¹ og tog navnet Julius II. Han havde medvirket til at skaffe schweiziske tropper til det franske felttog mod Neapel og var bekendt med deres duelighed. Lunefuld og selvsk, som han var, havde han fået øgenavnet "*il terrible*" og skaffet sig mange fjender. Han nærede ingen tiltro til knægtene, der havde tjent hans forgænger og Borgiaerne¹², og besluttede sig derfor som sin livvagt at hverve schweizere, der alene ville være ham personligt hengivne. Derfor henvendte han sig til Peter von Hertenstein, ærkediakon ved domkirken i Sion, en af hans faste tilhængere, for at lade ham rekruttere det nødvendige antal lejetropper. Denne fore-

fig.1. En pikener og kaptajn fra ca. 1500 efter et samtidigt kobberstik af Niklaus Manuel Deutsch.

slog som Gardens chef den erfarne officer Kasper von Silelen, der længe havde været i fransk tjeneste og var af hans egen familie.

Gardens første kommandant Kasper von Silelen

Det tilfaldt således Peter von Hertenstein at forelægge den schweiziske Konføderation pavens brev (dateret den 21. juni 1505), hvori han anmodede om tilladelse til at rekruttere 200 soldater til beskyttelse af sin person¹³. Det lykkedes i første omgang kun at samle omkring 150 mand, hovedsageligt fra Zürich og Luzern, da der samtidig foregik en ivrig hvervning fra fransk side¹⁴.

Da styrken var samlet, marcherede den til Rom. Den ankom den 22. januar 1506 og blev festligt modtaget af paven, som velsignede den. På billedet fra *Luzerner Chronik* fra 1513 (fig. 2) ser man optoget af hellebardbevæbnede knægte ledsaget af trommer, piber og fane. Bevæbningen har været schweizernes traditionelle hellebarder, pikker, tunge tohåndssværd, økser og dolke. I begyndelsen har nogle formodentlig også ført armbrøster og senere fik de ildvåben. Dette var naturligvis ikke en øjenvidneskildring, men giver et godt indtryk af, hvorledes en sådan styrke kan have set ud. At fanen skulle have haft de pavelige insignier, er mindre sandsynligt. Styrken har formodentlig marcheret med Luzern- og Zürichkantonernes banner. Senere blev det almindeligt, at Garden modtog en ny fane ved valg af en ny pave, med dennes personlige våben. Et tidligt eksempel herpå er fresken af Giuseppe Ponta (1520-75) i Sala Regia i Vatikanet (fig. 3 på indersiden af bladet), der viser en fane med medicierne våben fra Pius IV's pontifikat.

Kasper von Silelen forererede straks Garden og lod den optage sin tjeneste i Vatikanet¹⁵. For at vise sin tilfredshed - og sikre sig deres loyalitet - blev den månedlige sold fastsat til 4 gulddukater (næsten det dobbelte af hvad var almindelig betaling for datidens landsknægte), 50 dukater til kommandanten, foruden forskellige privilegier. Paven lod dem beklæde "fra top til tå, i farvede dragter der var delt vertikalt i to lige store dele", som det berettes¹⁶. Farverne har været blå og gule, som i Roverafamiliens våbenskjold. I renessancen var der ingen egentlig forskel mellem militær og civil klædedragt, og pavens garde har båret en art tjenesteliberi efter tidens mode. Allerede i august måned ledsagede Garden paven på et heldigt felttog mod byerne Bologna og Perouse, og ved yderligere rekruttering blev den ved årets udgang bragt op på 189 mand.

En miniature fra 1582 viser Julius II's sejrindtog i Bologna i 1507. Kasper von Silelen (se fig.4) går som gardens chef på pavens højre side. Hans værdighedstegn er

fig. 2. Schweizergarden modtages i Rom af paven 1506. Efter *Luzerner Chronik* fra 1513.

fig. 3. Fane fra Pius IV's pontifikat med medicifamiliens våben. Efter en fresken af Giuseppe Ponta (1520-75) i Sala Regia i Vatikanet.

fig. 4. Gardens første kommandant Kasper von Silelen. Et udsnit af en miniature fra 1582, gengivet som kalke.

kommandostaven og den gyldne kæde om halsen. På hovedet har han en blå baret med hvid fjer; dragten består af en gylden, kort trøje ("sajo"), blå skjorte, korte blå og hvidstribede pludderbukser (hvad man vist på dansk kaldte "overtøj") hertil "hoserne", der ligeledes var blå og hvidstribede. Da det omtalte billede er dateret 1582, kan man ikke forvente, at det er et autentisk portræt, og selv om hans dragt synes nogenlunde tidsmæssig, burde farverne have været blå og gule, da paven var af Roverafamilien.

Det politiske stilling ændrede sig i 1510. Paven, der tidligere havde været Ludvig XII's allierede, besluttede sig nu til at stække dennes ambitioner og frigøre Italien for fransk indflydelse. For at styrke sin hær sluttede han en overenskomst med Konføderationen, under hvilken der hvervedes 6.000 mand. Disse nåede imidlertid ikke rettidigt frem, og offensiven gik i stå, så paven selv var nær blive taget til fange ved Bologna. Men krigslykken skiftede atter, og et nyt felttog, "Paviaekspeditionen", førte til, at den franske hær i juni 1512 måtte trække sig tilbage, hvormed Ludvig XII's magt i Norditalien var brudt.

Det var på denne tid, at spaltede, slidsede eller opskårne ærmer ("manche tailladée") var blevet populære, angiveligt takket være den berømte maleren Raphael's indflydelse, og de korte bukser erstattet med spaltede knæbukser.

Schweizergarden, der oprindeligt havde båret deres enkelte påklædning fra hjemlandet, kom til at følge den italienske mode. Dette fremgår tydeligt af en tegning (fig. 5), udført af en elev af Raphael og dateret 1512, med paven omgivet af sin garde.

I februar 1513 døde Julius II. For at undgå de hyppige overgreb og plyndringer, som oftest fandt sted under et interregnum - inden ny pave var valgt -, lod Kasper von Silelen straks Schweizergarden besætte alle strategiske punkter omkring Vatikanets bygninger og forstærkede korpset ved at bringe det op på 300 mand. Den 11. marts valgte konklaven kardinal Giovanni de' Medici til pave under navnet Leo X. Denne stadfæstede straks Gardens engagement og lod den ledsage ham ved accessionen, iklædt fyrstefamilien Medici's blå, røde og gule farver. Som følge af krigen mod hertugen af Urbino Francesco della Rovera måtte von Silelen rejse til Schweiz, for dér at hverve mere mandskab. Konføderationen ville ikke give tilladelse, men det lykkedes ham alligevel - trods forbuddet - at rejse en styrke på 1.800 mand, som han i august 1517 førte til Rimini. Medens tropperne dér afventede Vatikanets kontingent, blev de den 4. august angrebet af en overlegen hær på 8.000 mand og led meget svære tab. Blandt de faldne var Schweizergardens kommandant, Kasper von Silelen. For paven personligt var hans

fig. 5. Paven omgivet af Gardien. Tegning af en elev af Raphael, dateret 1512.

død et svært tab, og en sørgedienstjeneste blev afholdt i Rom¹⁷.

Markus og Kaspar Röist

Som ny chef for Schweizergarden udnævnte paven Markus Röist fra Zürich, kendt for sin store politiske indflydelse og militære erfaring¹⁸. Denne var imidlertid 63 år gammel og uvillig til at indtage posten. Kun mod at hans søn, Kaspar, kunne fungere som hans stedfortræder og efterfølger, indvilligede Markus Röist i at overtage embedet og begav sig på vej mod Rom. Hans helbred svigtede dog undervejs, og syg måtte han vende om, medens hans søn alene fortsatte rejsen.

Kaspar Röist ankom i marts 1518 til Rom, hvor han på sin faders vegne overtog kommandoen over Gardien. I begyndelsen havde

han vanskeligt med at blive accepteret af de gamle knægte, men det lykkedes ham efterhånden at sætte sig i respekt. Paven viste ham sin fortrolighed, og han udførte flere heldige diplomatiske missioner. Leo X led konstant af pengemangel, og for at skabe yderlige indtægter lod han afladsbreve sælge i et hidtil uhørt omfang. Dette vakte megen forargelse, og fik Luther til at opslå sine berømte 95 teser i Wittenberg. Hermed indledtes reformationen, hvilket som bekendt førte til, at store dele af Europa blev løsrevet fra pavens og den katolske kirkes overherdømme.

Pavens nepotisme og magtbegær gjorde ham livet usikkert, og det blev nødvendigt at skaffe flere soldater til hans beskyttelse¹⁹. Kaspar Röist rejste derfor til Schweiz, hvor han illegalt hvervede 300 mand. Med disse kom han i 1521 til Rom, hvor de dannede et andet (midlertidigt) gardekors, som indkvarteredes i bydelen Trastevere.

I december 1521 døde Leo X pludseligt (måske forgivet!), og Schweizergarden sikrede atter pavepaladset mod overgreb. Efterfølgeren som pave blev Adrian VI (Adrian Florensz fra Utrecht). Som livvagt bevarede han Schweizergarden, der af kardinalerne rostes for dens "troskab, tapperhed og samhörighed med den Romersk-Katolske kirke". Det antages, at farverne i Gardien dragt blev ændret til den nye paves familievåben (grøn/sølv/guld), men under de betrængte finansielle omstændigheder er dette ikke givet. Ligeledes på grund af den akutte pengemangel måtte korpset i Trasteverekvarteret hjemsendes, og det uden at deres sold blev betalt. Under sit korte pontifikat søgte Adrian VI forgæves at indføre nogle tiltrængte kirkelige reformer, men mødte stærk modstand i Italien. Ej heller lykkedes

fig. 6. Hellebardist. Efter en freske af Penni fra ca. 1524.

det at hverve flere soldater fra kantonen Zürich, dels på grund af gælden for ubetalt sold, dels som følge af Zwinglis reformati-
onsbevægelse.

Ved Adrian VI's død i 1523 efterfulgtes han af Giulio de' Medici som pave under navnet Clemens VII. I en politisk og religiøs brydningstid var dette et ulykkeligt valg, da han manglede diplomatisk fremsynethed, og dertil var både despotisk og ubeslutsom. Med henblik på Pavestatens og mediciernes territoriale interesser sluttede han forbund med den tysk-romerske kejser Karl V's fjender og allierede sig med Frants I af Frankrig. Dette skulle få skæbnesvangre følger.

Paven havde bekræftet Gardien i sin funktion, og denne anlagde atter en dragt i mediciernes blå, røde og gule heraldiske farver.

fig. 7. Frants I's franske hær med lejetropper. (Tegning efter Frants I's gravmæle). Til højre hellebardister, schweizerkaptajn og -fændrik.

En freske af Penni fra ca. 1524 viser to hel-lebardister. Dragten bestod af en baret med fjer, vams og knæbusker i flerfarvet, spaltet klæde og hoser i samme stil (se fig. 6).

Markus Röist afgik ved døden i Zürich i 1524. Han havde formelt været Gardens kommandant, omend hans søn havde fungeret i hans sted, og den 16. august overtog Kaspar Röist officielt embedet.

I 1521 var krigen atter brudt ud. Frants I's franske hær (se fig. 7), som også omfattede schweiziske lejetropper, var trængt ind i Italien. Her blev den slået ved Pavia den 24. februar 1525 af den spanske kejserlige hær under Karl V. Det var et afgørende nederlag, 10.000 mand faldt, hvoraf halvdelen var schweizere, og Frants I selv blev taget til fange²⁰.

Sacco di Colonna

I mellemtiden planlagte Karl V's udsending, kardinal Pompeo Colonna, et kup mod Rom. Efter kejserlige tropper havde besat pavestatens lille by Anagni, optog de forhandlinger med Clemens VII. Denne lovede dem tilgivelse, hvis de ville trække sig tilbage til Neapel. I troen på deres tilsagn, afskedigede han den største del af den pavelige hærstyrke og beholdt blot 500 knægte. Den 19. september 1526 overfaldt Colonna så uventet Rom med 5.000 mand til fods og 600 ryttere samt seks kanoner. Han mødte kun ringe modstand og trængte frem til pavens residens, hvor Schweizergarden stod opstillet med tolv kanoner. Paven befalede den imidlertid uden modstand at trække sig tilbage med ham til fæstningen Engelsborg. Vatikanet og Gardens kaserne blev plyndret, og soldaterne mistede alle deres ejendele. Den næste dag måtte paven acceptere Colonnas ydmygende betingelser om at trække sine tropper ud af Norditalien og underskrive en våbenhvile på fire måneder. Denne begivenhed fik navnet *Sacco di Colonna*, og blev et forvarsel om erobringen og plyndringen af Rom, som fulgte året efter.

Sacco di Roma 1527

Paven havde ikke til hensigt at overholde den påtvungne traktat. Han afsatte Colonna som kardinal, samlede en styrke på 7.000 mand, hvoraf 2.000 var schweizere, og besatte og plyndrede Colonnas landbesiddelser. Imidlertid rykkede en stærk kejserlig hær op gennem Italien

ført af vicekongen af Spanien, marskal Lannoy. Under denne trussel søgte paven at slutte fred med Karl V uden dog at ville acceptere hans betingelser.

I denne kritiske tid opstod der et nyt problem for Garden. Zürich, der var gået over til protestantismen, befalede, at de 43 gardister fra denne kanton skulle forlade Vatikanet og vende hjem indenfor fire måneder. Dette krav forelagde Kaspar Röist sine landsmænd, der for deres faneed og æres

skyld²¹ alle besluttede at forblive tro i pavens tjeneste, så længe krigen varede.

I mellemtiden marcherede rigsfeltherren, Charles de Bourbon, med 10.000 kejserlige spanske tropper og den berømte tyske landsknægtfører, Feldhauptmann Georg von Frundsberg²², med 12.000 tyske protestantiske landsknægte mod Rom. Da der forlød det rygte, at en våbenhvile var blevet afsluttet, gjorde de oprør mod deres generaler, som ikke kunne bevare disciplinen. De havde ikke modtaget sold i lang tid, led af sult og kulde, og frygtede at deres mulighed for plyndring skulle gå tabt. Dertil kom, at de protestantiske landsknægte var opfyldt af religiøst had mod den katolske kirke og pavemagten. Den 6. maj om morgenen stormede de Rom, som kun var svagt forsvaret. De trængte ind i byen, hvor de dræbte og røvede, hvor de kom frem. Ved *Porta della Fornac* stod en del af Schweizergarden. Trods kraftig modstand kunne den ikke holde fjenden tilbage; mange faldt og kom-

fig. 8. *Custodia peditum Germanorum*, Pavens tyske garde, efter radering af Hogenberg (1500-1539).

mandanten, Kaspar Röist, blev alvorligt såret. Han blev båret tilbage til kasernen, hvor han senere blev dræbt for øjnene af sin hustru.

Ved Peterspladsen kæmpede en anden afdeling af schweizergardisterne forgæves mod overmagten, men blev trængt ind i Peterskirken, hvor de alle faldt foran alteret. I alt mistede garden 147 mand. Paven, der troede sig i sikkerhed, havde under kampene uforstyrret holdt gudstjeneste. Da landsknægtene trængte ind i kirken, måtte han i sidste øjeblik og i stor hast flygte gennem en hemmelig gang langs volden til Engelsborg, ledsaget af de sidste overlevende 42 gardister²³. Denne historiske begivenhed æres endnu i dag af Schweizergarden, og hvert år på denne dag aflægges nye rekrutter deres troskabsed.

Clemens VII var nu indesluttet i sin fæst-

ning, og efter et forgæves undsætningsforsøg måtte han efter en måneds belejring overgive sig til sin gamle fjende, kardinal Colonna. Fredsbetingelserne var hårde, og yderligere var et højt beløb fastsat som løsesum. Medens tropperne fik fri afmarch, måtte paven selv forblive i Engelsborg. Schweizergarden opløstes²⁴, og en ny garde af tyske landsknægte blev ham påtvunget, den såkaldte *Custodia peditum Germanorum* (se fig. 8). Ganske vist blev de overlevende schweizere tilbudt at indtræde i den nye garde, men kun 12 mand lod sig hverve. Roms beboere led stærkt under den utøjlede besættelsesmagt. Mord og marodering herskede overalt, og dertil kom pest og hungersnød, så selv de spanske tropper gjorde mytteri, da de ikke længere kunne finde føde.

Pavens fangenskab varede indtil november 1527, da det lykkedes ham at fremskaffe størstedelen af løsesummen og kunne slutte fred med Karl V. Da han ikke var sikker i

Rom, drog han til den befæstede by Orvieto, ledsaget af sin tyske garde på 150 landsknægte, som også fulgte ham, da han i 1533 kronede kejseren i Bologna.

I september 1534 døde Clemens VII og efterfulgtes af Paul III (Alessandro Farnese). Denne søgte at rekruttere schweizere til krigen mod tyrkerne, men mødte Konføderationens uvilje mod nye katolske hvervninger. Ved kardinal Filonardi og Girolamo Francos hjælp lykkedes det dog at rejse en styrke på 150 mand, og den 1. april 1542 kunne den holde sit indtog i Bologna. Schweizergarden blev dog ikke straks genoprettet, da paven var vankelmødig og frygtede diplomatiske vanskeligheder, så der skulle gå endnu seks år før dette kunne virkeliggøres.

Schweizergarden genoprettet 1548

Med et forbedret politisk klima blev oprettelse af Schweizergarden atter aktuel. Paul III besluttede at tilbyde posten som kommandant til den politisk indflydelsesrige schweizer Nikolaus von Meggen, som nød hans tillid. Denne måtte dog som rådmand i Luzern afslå valget, men foreslog Jost von Megge, en erfaren diplomat, der beherskede ni sprog og desuden var stærkt troende katolik, som endog havde gjort valfart til Jerusalem. Nikolaus von Meggen rejste i 1447 til Schweiz for at ansøge Konføderationen om hvervning til Garden. Dette var ingen let opgave, men efter langtrukne forhandlinger lykkedes det den 13. februar 1548 at slutte en ny kapitulation for hvervning af knægte. Disse forpligtede sig til at tjene i pavens levetid plus ét år derudover. Hvis den nye pave ikke ønskede at beholde dem i sin Garde, havde de krav på tre måneders varsel.

Således kunne Jost von Megge med 225 mand, hovedsageligt fra den katolske kanton Luzern, begive sig til Rom, hvor han

fig. 13. Gardisten Giovanni Grasso fra Luzern. Efter et stik af Francesco Villamena fra ca. 1620

ankom den 20. marts 1548. Garden af tyske landsknægte blev opløst og vagten overtaget af Schweizergarden som førhen.

Jost von Megge

Omend Jost von Megge havde et godt kendskab til militære forhold, manglede han praktisk krigserfaring. Alligevel viste han sig at være en meget kompetent chef. Han ønskede, at Garden skulle være en model for hæren og indførte fast disciplin og regelmæssig eksercits, hvorved dens prestige steg og mange søgte optagelse i dens rækker.

Den samlede månedlige sold var fastsat til 1.011 gulddukater, hvoraf 50 til chefen, løjtnanten 12, skriveren 9, de andre under-

officerer mellem 6 og 5 og de menige knægte 4 dukater. Fra denne tid har vi en klar oversigt over organisationen. Foruden kommandanten (*capitainus*) var der en løjtnant (*lüt-tener*), en fændrik, en skriver, en gevaldiger, en profos, 2 (senere 6) vagtmestre, 2 tambourer og 1 piber, 1 fourer, 6 korporaler og seks vagthold med hver ca. 30 menige. I begyndelsen var der 225 mand, der gradvist blev bragt ned til henved 200 i 1552.

Paven havde besluttet, at Garden skulle iføres Farneseslægtens blå og gule farver. Fra regnskabsbøgerne (*Mandati Camerali*) fra 1548 fremgår det, at der blev indkøbt 226 canne og 1 palmo (ca. 527 meter) stof fra *Conservatorio delle Mendicanti* til 201 mand, blåt og gult med rødt for, desuden sort silkestof til løjtnanten, fændriken og skriveren. Bevæbningen var hellebard og sværd; desuden havde Garden ved særlige lejligheder og under krigsforhold båret en halvrustning og hjelm (*morion*), og ud over den almindelige bevæbning var nogle for-

fig. 10. Schweizergarden opmarcheret i det Sixtinske Kapel i Rom. Stik af du Pérac 1578.

modentlig forsynet med ildvåben²⁵. Efter hvervebetingelserne havde de ret til en ny dragt hver ottende måned, omend dette nok ikke altid er sket, hvis pavens økonomi har været anstrengt. Hvervede tropper på den tid medbragte almindeligvis selv sværd og dolk, medens rustning, stage- og skydevåben leveredes fra hærens - her Vatikanets - våbenkammer.

Paul III's døde allerede den 10. november 1549. Konklaven ville ikke udbetale den traditionelle "dødssold", hvorover Nikolaus von Meggen klagede til Luzern. Der var samtidig hungersnød i Rom med høje priser, så soldaternes månedlige sold var blevet utilstrækkelig, og de led ofte nød. Også ved pavekroningen af Julius III i marts 1550 til-

bageholdtes Gardens "kronings- og beklædningspenge". Et maleri (fig. 9) på bladets inderside af schweizergardisten Nicolas Manuel i 1553, udført af hans broder Rudolf, viser at mandskabet under denne pave fortsat har båret forgængerens blå og gule farver, formodentlig af besparelseshensyn. Da pengeskassen var tom, besluttede paven pludseligt at nedskære Gardens styrke til 50 mand. Jost von Megge modsatte sig dette, da det stred mod kapitulationen og henviste til Luzerns rådmænd, med hvilke han stod i regelmæssig kontakt. Paven søgte da at skille sig af med ham, men de politiske forhandlinger trak ud og i marts 1555 døde Julius III.

Som ny pave valgtes Marcellus II, men hans pontifikat varede kun fra 9. april til 1. maj 1555, og hans efterfølger blev den firårige Paul IV (Gian Pietro Caraffa). Han var Garden venligt stemt, lod den ikklæde Caraffernes hvide og røde farver og bekræftigede dens privilegier. Den 17. marts 1557 døde Schweizergardens chef, Jost von Megge, og Kasper Leo von Silenen, søn af Gardens første kommandant, udnævntes til hans efterfølger. Både han og Gardens andre officerer blev ofte benyttet til hvervning og diplomatiske missioner. Paven havde sluttet forbund med Henrik II af Frankrig mod Filip II²⁶, der var støttet af colonnafyrrerne. Det var en urolig tid, hvor penge til at hverve tropper spillede en stor rolle, og markeret af endeløse fejder, som varede indtil fredslutningen i Chateau-Cambresis i 1559.

Efter Paul IV's død valgtes i december 1559 kardinal Johannes Angelus de' Medici som pave. Han tog navnet Pius IV og lod atter Garden antage Medicifamiliens blå, røde og gyldne farver som hans slægtninge Leo X og Clemens VII tidligere havde gjort det. Efter den tid blev disse farver fastholdt og er endnu i dag Gardens kendetegn. Der synes at have været forskellige stridigheder mellem von Silenen og paven såvel som med Gardens mandskab. Blandt andet var der klager om sold og at ikke-schweizere skulle være blevet optaget i Garden, hvilket var et brud på overenskomsten med Luzern og skabte stor utilfredshed.

Paven havde også mistro til Gardens chef, der havde været tilknyttet hans fjender i Caraffafamilien, og desuden var han utilfreds med de langtrukne forhandlinger om hvervning i Schweiz. Da von Silenen i juli 1565 døde, udnævnte Pius IV derfor sin egen fætter Gabroele Gabriel Serbelloni til Gardens kommandant. Dette gav anledning til megen vrede fra mandskabets og kantonnernes side. Efter nogle vanskelige forhandlinger kunne en ny hvervetraktat (*kapitulation*) underskrives, hvori paven forpligtede sig til udelukkende at optage schweizere i sin Garde i Rom, ikke formindskede dens

styrke og udvælge kommandanten blandt de af Luzern foreslåede kandidater. Imidlertid døde Pius IV allerede den 9. december 1565, og det blev hans efterfølger, Pius V, der i marts 1566 udnævnte Jost Segesser til Gardens nye kommandant. Denne havde allerede tjent i pavens regiment i Ravenna²⁷ og senere indtaget indflydelsesrige politiske poster i sin kanton.

Jost Segesser havde ikke blot ansvaret for Garden; hans væsentligste opgave var at virke som pavestolens diplomatiske bindeled til de schweiziske kantonen. Efter Pius V død i 1572 tillod hans efterfølger Gregor XIII ham at tage orlov for at hellige sig det politiske arbejde og den katolske sag i Schweiz. Under hans fravær fra Rom fungerede som Gardens chefer *ad interim* først hans broder Albrecht (1575-78) og derefter Hieronymus Hertenstein (1578-80). Den sidstnævnte viste sig at være en intrigemager og skadede Gardens omdømme. Han kom også i strid med Jost Segesser over vederlaget som hans stedfortræder, en sag der til sidst blev afgjort ved pavens mellemkomst.

Gardens påklædning havde ikke ændret sig væsentligt. Et stik af du Pérac fra 1578 (fig. 10) viser en soldat iført hjælm, halvrustning og hellebarber. De spaltede klæder har været i farverne blå, rødt og gult, som det var blevet traditionen siden Pius IV's tid. Hvis man sammenligner dette med halvrelieffet på Pius V's gravmonument fra ca. 1585 (fig. 11), ser man, at garden da har fået en lille pibekrave, som i de følgende år kom til at antage en større dimension.

Skiftende Paver

Nu kom der en periode med skiftende paver. I 1585 døde Gregor XIII og efterfulgtes af en lang række paver, hvoraf flere havde et meget kort pontifikat²⁸. Det betød en stor byrde for Garden, som foruden vagttjeneste skulle, ledsage begravelseskorteger, beskytte konklaven og den nyvalgte pave, deltage i kroningsoptog, kirkelige højtider og modtagelser af fremmede fyrster og diplomater m.v.

Stephan Alexander Segesser

Gardens kommandant, Jost Segesser, havde over årene båret en svær arbejdsbyrde, der med de mange rejser havde svækket hans helbred. Han døde i juni 1592, og hans søn, Stephan Alexander Segesser, blev af Clemens VIII, som i samme år var blevet valgt til pave, udnævnt til hans efterfølger. Sønnen kunne desværre ikke måle sig med sin berømte fader. Han viste sig som en doven og uduelig officer og administrator, manglede diplomatiske evner og var dertil uærlig i pengesager. Gardens disciplin svækkedes og utilfredsheden var stor, da også det månedlige sold ikke blev rettidigt betalt.

fig. 11. To gardister fra ca.1585 Udsnit af en tegning efter et halvrelieffet på Pius V's gravmonument.

En særlig festlig begivenhed for Schweizergarden var Clemens VIII's prægtige indtog i Ferrara den 13. april 1598, en begivenhed fastholdt i et samtidige maleri (se fig. 12 på bladets inderside) af Antonio Tempesta. Til denne lejlighed udstyrede paven de 40 gardere, der ledsagede hans optog, med silkevævede dragter, som de dog ikke måtte beholde. Da de ej heller modtog de sædvanlige rejsepenge, kom det næsten til mytteri og flere forlod tjenesten. To af urostifterne blev hjemsendt, og Luzern måtte atter gribe ind og formane Stephan Segesser om at opretholde en bedre disciplin. Ved pavens død året efter valgte konklaven Leo X I i april 1605, men denne døde samme måned, og efterfulgtes af Paul V (1505-21), Gregor XI (1621-23) og Urban VIII (1623-44).

Stephan Segessers embedsførelse gav grund til mange besværinger over forsømmelighed. Det er interessant, at påbud og irettesættelserne kom fra rådsforsamlingen i Luzern, medens de skiftende paver fortsat har bekræftet ham i embedet. Han mistede efterhånden de fleste af sine beføjelser og beholdt kun titlen som kommandant rent no-

minelt. I hans sted fungerede hans søn Jost Eduard Segesser fra 1618-22 og derpå Franz Segesser 1622-26 som *koadjutor*. Ved den sidstes død var der ingen andre mandlige arvtagere i familien, og nødtvunget fik Stephan igen kommandoen, medens man i Luzern forhandlede om at finde en efterfølger. Rådsforsamlingen i Luzern havde udnævnt Nikolaus Fleckenstein til løjtnant i Garden i 1627. Han fik til opgave at sætte korpset på fode igen og var udset til posten som ny kommandant²⁹. Problemet fandt sin løsning, da Stephan Segesser i august 1629 døde af en febersygdom, som også kostede 14 mand livet. Gardens dragt på denne tid fremgår fra et stik af Francesco Villamena fra ca. 1620 af gardisten GiovanniGrasso fra Luzern. (fig. 13).

Nikolaus Fleckenstein

På Luzerns indstilling bekræftede Urban VIII straks Nikolaus Fleckenstein som Schweizergardens nye chef, for hvem der forestod et stort arbejde med at genindføre disciplin og bringe orden i administrationen. Understøttet af Luzern og med pavens fulde tillid kom han til at spille en vigtig rolle som bindeled mellem Konføderationen og Pavestaten. I 1634 udnævnte Urban VIII ham til øverstkommanderende over alle schweiziske tropper, men hans helbred vaklede. Hans yngre broder Jost Fleckenstein blev udnævnt til hans stedfortræder (1637), og medens han var på sygeorlov i Schweiz, afgik han ved døden i marts 1640.

Fra denne periode findes der et udmærket maleri der levende skildrer Schweizergarden og dens uniformer. Det drejer sig om et omtrent samtidigt maleri af en ukendt kunstner, der viser en procession med Urban VIII omgivet af sin garde (fig. 14 på bladets inderside). Man må dog ikke forestille sig, at den tids ikonografi nødvendigvis gengav dragterne kostumehistorisk korrekte. Tværtimod, kunstnernes formål var at skabe et billede, der kunne bringe et klart religiøst eller politisk budskab. Det skulle tale til beskuerne og valget af farver og påklædning havde derfor et kunstnerisk eller propagandistisk sigte. Dertil kommer, at mange malerier og fresker med Schweizergarden er udført på et betydeligt senere tidspunkt og således inspireret af samtidens dragter eller frit opfundne³⁰; de her viste illustrationer er dog alle samtidige.

I denne forbindelse skal det mindes om, at Garden ikke havde en "*uniform*" som sådan - den opstod først i slutningen af det 17. århundrede. Påklædningen var en tjenestedragt (en art *liberi*); i hvilken grad den for mandskabet har været nøjagtig den samme i form og bæremåde lader sig ikke fastslå med bestemthed efter datidens ikonografi. Hovedformålet var, at folket let på farvesammensætningen kunne genkende pavens

mænd, og blive behørigt slået af beundring og respekt. Officerernes dragt var naturligvis forskellig fra de meniges; standsforskellen gjorde sig tydeligt gældende. Fra omkring midten af det 17. århundrede finder man den røde dragt (se fig.14), en farve som kendetegnede de kirkelige dignitarere, og som endnu i dag er grundfarven i officerskorpsset gallauniform.

Hvis man sammenligner de her gengivne billeder, kan man følge dragtens udvikling fra begyndelse af det 16. århundrede. Oprindeligt var halsen helt eller delvis blottet, senere dækkede skjorten halsen, efterfulgt af den hvide pibekrave, som siden er bevaret op til vor tid.

Hadte og fodtøj har fulgt den italienske modesvingninger såvel som selve dragten, med de udskåret og stribeede klæder, hvis farver først afhæng af pavernes heraldiske våben, men siden Pius IV tid (1559) har været blå, røde og gule.

ber 1516), hvorefter Frankrig mod en årlig afgift kunne hverve

Noter:

1. For en ordens skyld skal der mindes om at *The Yeomen Wardens of the Tower*, oprettet 1509-1510, heller ikke længere er en militær enhed, da dets medlemmer siden 1952 er civilansatte funktionærer med status som museumskustoder.
2. F.eks. *Den kgl. Livgarde* i 1658 og de første engelske garde-regimenter i 1660.
3. I renæssancen bestod Italien af mange småstater, der indbyrdes og gennem skiftende alliancer med hinanden og stormagterne blev inddraget i krige som hærgede landene.
4. At være lejesoldat (eller *mercenær*) var efter den tids moralbegreber på ingen måde noget nedværdigende, men tværtimod en agtet levevej, som spillede en vigtig økonomisk rolle for hjemstavnene. (Det kan siges, at de hvervede hære dengang var de eneste "storindustrielle" arbejdspladser åbne for gæstearbejdere!). Deres historie er i dag bevaret af stiftelsen *Fondation pour l'Histoire des Suisses dans le Monde*, hvortil der også er knyttet et museum i Genève.
5. Til trods for forbudet lod den uofficielle hvervning sig ikke standse. Mange lod sig friste, til trods for at længere fravær fra landet kunne medføre tabet af borgerret, beslaglæggelse af ejendom og endda dødsstraf.
6. I et tillæg til Konføderationens forsvarslov af 1499 hed det: "*Slå alt ihjel, som vore fromme forfædre har plejet det*". Deres kampform var barbarisk, de dræbte deres modstandere for fode og tog ingen fanger.
7. Krigen var for dem et håndværk og deres deltagelse afhæng af, om hærføremænd betalte deres sold. Som det hed "*Kein Geld - kein Schweizer*"! Dette var ikke griskhed, men en nødvendighed for at kunne opretholde livet. F.eks. svigtede Ludvig XII dem i 1499, og efter endt felttog i Italien lod han sine schweizere afskedige uden at betale deres udestående sold på 300.000 Ecus. Overladt til sig selv og i stor nød, hærgede de Norditalien gennem de næste tre år. Kongen prøvede at skaffe dem af halsen ved at tilbyde 60.000 Ecus, men dette tilfredsstillede dem ikke, og støttet i deres krav af Konføderationen besatte de byerne Bellinzona, Locarno og Lugano.
8. I det 16. og 17. århundrede nåede hvervningen sit højdepunkt; derefter var der en nedgang, og i 1859 blev den forbudt ved lov; pavernes Schweizergarde blev dog undtaget ved juridiske spidsfindigheder!
9. Den schweiziske Konføderation havde ikke samme udstrækning som nu; den bestod i 1352 af 8, 1501 af 12 og fra 1513 til 1803 af 13 kantoner. Hver var en suveræn stat, sammenknyttet i en federal struktur ved forskellige alliancer. Efter det blodige slag ved Marignano (1515), hvor den schweiziske hær af pikenerer ("*langen Spiessen*") blev tvunget til et (hæderfuldt) tilbagemot, førte Konføderationen som sådan ikke siden krig uden for landets grænser.
10. Senere sluttede Ludvig XII efter nederlaget ved Melegnano i 1515 en "Evig Fredspagt" med Konføderationen (29. novem-

soldater i kantonerne.

11. Han havde virket både som diplomat og hærfører. Under pave Alexander VI måtte han flygte for sit liv til Frankrig, men opnåede i 1503 (ved bestikkelse) at blive valgt til pave.
12. Den tidligere pave Alexander VI, var af spansk herkomst, men forbundet med Borgesefamilien i Italien gennem sin moder. Han var frygtet som grisk og voldelig, og blev angiveligt myrdet - måske ved gift tiltænkt en gæstende kardinal!
13. Som der stod "... *ut ducentos pedites ex vestris nomine nostro conducat*". Hvorfor 200 mand? Måske for at overgå den franske konges hundredemands Schweizergarde!
14. Antageligt har de franske hvervede kunne stille større forventninger om krigsbytte end paven kunne tilbyde, idet han næppe kunne love sin garde udbytte ved plyndring!
15. Foruden Schweizergarden hvervede paverne ofte andre schweiziske tropper, men dette ligger udenfor rammerne af denne artikel.
16. "Omnes vestiti usque ad calceas inclusive divisa," som den pavelige ceremonimester Johannes Burchards har skrevet. Paven har utvivlsomt haft til hensigt, at den nye garde skulle optræde så prægtig og imponerende som muligt.
17. I sit hjemland var han derimod *persona non grata* for sin ulovlige hvervning.
18. Kaspar von Silenens broder, Christophe, var løjtnant i Schweizergarden, men da familien ikke længere havde rod i hjemlandet og desuden var fordømt for den illegale hvervning, ønskede Leo X en mand, der havde politisk indflydelse, og som kunne tale pavestolens sag.
19. Allerede i 1517 havde der været en konspiration mod Leo X, den var blevet afsløret og kardinal Petrucci henrettet.
20. Som Frants I skulle have sagt: "*Alt er tabt, kun ikke liv og ære*". Han blev frigivet i 1526 og måtte afstå Burgund og give afkald på Neapel, Milano, Genoa samt overherredømmet over Artois og Flandern.
21. Efter at have mistet alt ved Colonnas overfald og uden sold, manglede de også penge til den lange rejse hjem til Zürich.
22. Riddertiden ophørte ved indførelsen af de lange piker og skydevåben. Georg von Frundsberg (1473-1528) er berømt som "*Vater der Landsknechte*", der udviklede den ny kampform med landsknægte bevæbnet med piker. Han perfektionerede taktikken for og håndteringen af de såkaldte "*Gewalthaufen*", firkantede blokke af pikenerer og skrev flere teoretiske arbejder om krigshåndværket. Han forsøgte i 1527 - forgæves - at hindre sine tyske knægtes plyndring af Rom, og da alle hans overtalelsesforsøg mislykkedes, fik han af raseri et slagtilfælde, som et år senere førte til hans død efter yderligere svær sygdom.
23. Til deres ære afsløredes i 1927 et monument ved Gardens kaserne i Rom.
24. I Adam Reissners samtidige kronik omtales som bemærkelsesværdigt, at Garden ved udmarchen var iført "ensartede dragter".
25. Hvornår de fik bøsser er ikke klart, men de er i alle tilfælde omtalt i 1695. Garden betjente tidligt kanoner, og betegnelsen "*bombardiere*" er i brug endnu i dag.
26. Filip II regerede over Spanien, Portugal, Nederlandene og kongeriget Sicilien.
27. Der har gennem tiderne været garderegimenter af schweiziske lejetropper både i Ravenna og Bologna; men disse var separate fra Schweizergarden i Rom og vil ikke blive behandlet her.
28. Urban VII (september 1590), Gregor XIV (december 1590-oktober 1591), Innocent IX, (oktober-december 1591).
29. Blandt de problemer, som beskæftigede rådet i Luzern, var om stillingen som Schweizergardens kommandant var for livstid, eller om indehaveren kunne afskediges; et andet var, om embedet var arveligt. Det var en tidsalder, hvor nepotisme var fremherskende og især gjorde sig gældende ved udnævnelser af officerer i Garden.
30. En lang række værker om Schweizergarden har begået fejlen at antage, at hvis et billede viser en bestemt begivenhed svarer personer og dragter til denne periode, til trods for at kunstneren kan være født 50, 100 eller 200 år senere. Det har ledt til mange misforståelser og anakronismer. Det fortælles, at udformningen af Gardens dragter skyldes enten Raphael eller Michel-Angelo. Dette er desværre blot en legende; de smukke renæssanceuniformer, man i dag ser i Rom, stammer faktisk fra det tyvende århundrede.

"DDR til salg"

Af Aksel Willumsen

Tidligt hver mandag morgen starter Gunnar Thomsen sin varevogn i en lille sønderjysk landsby, for at køre de knapt 500 km. til en lille landsby/forstad, Malchow nord for Berlin. Her åbner han sammen med sine lokale ansatte sin specialforretning; *MHO Thomsen*. MHO (Militär Handels Organisation) var den organisation, som fremstillede og distribuerede, uniformer, udrustning, undervisningsbøger, faner, propaganda og meget andet til det rene værn under NVA (Nationale Volks Armee).

Jeg hørte første gang om Gunnar Thomsen under mine ture rundt i de få DDR samlerkredse, der af naturlige grunde måtte forekomme så kort tid efter murens fald, og som der for den sags skyld er i dag. Alle snakkede om de mange containere med NVA effekter, som en mand i Sønderjylland havde købt, men ingen kunne oplyse om telefonnummer eller adresse, hverken i Danmark eller Tyskland.

Gunnar Thomsens specielle historie startede i de bevægede dage omkring murens fald. Her sad han med nogle venner på den lokale knejpe, og så i tv hvordan Østtyskerne, efter at den øverste ledelse gav efter for presset, lod østberlinerne strømme ind i Vestberlin over grænseovergangene, samtidig med at andre jublende kravlede op på den forhadte mur. Tv-billederne gjorde et stort indtryk på Gunnar Thomsen, og han fik den forrykte ide at tage sin gravko, og køre de mange kilometer i den til Berlin for at hjælpe med til at bryde den "fascistiske beskyttelses mur" ned. Tre dage og tre nætter med 20 kilometer i timen, tog turen. Gravkoen viste sig ikke særligt velegnet til at vælte muren, men symbolikken var ikke til at tage fejl af - og dansk tv filmede Gunnar Thomsen og hans gravko.

Hjemturen brugte Gunnar Thomsen til at se den del af Tyskland, som så få danskere havde haft fuld adgang til, og havde så mange forestillinger omkring. Han snakkede med mange østtyskere og fik derigenom et indblik i deres liv bag jerntæppet. Men det, der overraskede ham mest, var den imødekomme og venlighed, der mødte ham overalt - det gjorde indtryk.

Hjemme fortalte Gunnar Thomsen om sine oplevelser til venner og bekendte - de blev selvsagt nysgerrige efter at se det nu åbne land uden de restriktioner, som der før var for turister. Gunnar Thomsen var ikke sen til at arrangere en busrejse derned.

Hurtigt bredte efterspørgslen sig efter de typiske østsouvenirs, såsom kasketter, ordner mv. og på efterfølgende ture derned kørte han ind til flere kaserne - trak vejret

dybt - og gik ind og "bankede" på for at spørge, om han kunne købe nogle af de omtalte effekter - og fik hver gang afslag. Men et sted havde han held med foretagendet og fik tilbudt 18 tons, nu overflødige, uniformer til grænsetropperne for 500 D-mark! Det var ikke lige den mængde han havde regnet med, men tilbuddet var så godt, at han sagde ja tak! Hele partiet blev kørt til Danmark, og forretningen var en kendsgerning. Og i starten gik det noget trægt - da interessen for DDR var til at overse, men Gunnar Thomsen troede på ideen.

Årene gik med større og mindre opkøb, og i 1995 gennemførte han sin største handel, da han erhvervede sig lagerbeholdningerne for det nedlagte indenrigsministerium, hvorunder det hemmelige politi Stasi og grænsetropperne hørte. Det var en alsidig blanding af Politi, brandvæsen og soldateruniformer. Ud over det var der standard portrætter i massevis af Erich Honecker, samt 35.000 flag. Og blandt de mere kuriøse effekter var et parti revers nåle med forskellig grundfarve(rang?) og med teksten "Sports Frei". Nålene viste sig at være de kendetegn, Stasi-ansatte havde til at genkende hinanden, når de var ude på opgaver, eller når de overvågede medborgere. Men hele omfanget af deres brug er stadig noget uklart.

Det hele blev i første omgang solgt videre direkte fra lagerbygningerne i Ahrensfelder Chaussee, men i længden var det en uholdbar løsning, da bygningerne skulle bruges til andre formål.

Gunnar Thomsen gik derefter i gang med at kigge efter lokaler i Berlin, da han hurtigt blev klar over, at det var her, kunderne var, og ikke i Danmark. Og havde han valgt at åbne sin forretning i det centrale Berlin, havde han været selvskreven til at figurere i allehånde shopping guider. I stedet faldt valget på en efterhånden noget bedaget murstens lade fra et nedlagt arbejderkollektiv landbrug 16 km. nord for centrum. Så i stedet for at bruge penge på dyre annoncer og tilsvarende husleje lever forretningen af mund til mund metoden - og det går ganske godt.

For få år siden gennemlevede det tidligere DDR en bølge af "Ostagi", tildels genereret af den humoristisk satiriske film *Goodbye Lenin* som udoover Tyskland, og også blev et kæmpe hit i andre europæiske lande.

Det fik efterspørgslen på DDR effekter til at eksplodere. Der blev holdt "Ossie" fester, og rundt om i landet skød den ene DDR udstilling op efter den anden.

Selv i Danmark kunne Gunnar Thomsen levere effekter til temafester på diskoteker og kollegier. Og til de kuriøse aftagere af blandt andet, gasmasker, var også pornoproducenter.

Efterspørgslen efter DDR ændrer hele tiden

karakter, og i dag er der blandt de nye kunder mange tidligere soldater, som ønsker at generhverve sig den uniform, som de bar under deres militærtjeneste. Også modeindustrien har fået øjnene op for det kitschede ved DDR. De syntetisk fremstillede kjoler, som kvinderne i de tre værn brugte, er blevet et stort hit - selv i Danmark.

Gunnar Thomsen er godt klar over, at hans forretning ikke varer evigt, for der er mange indikatorer på, at kilderne tørrer ud, og der til sidst ikke er mere af DDR til salg.

Han har derfor på længere sigt gået med planer om at lave et DDR museum i Danmark, for dermed at sætte et punktum for et bemærkelsesværdigt kapitel i sit liv.

Skulle man have lyst til at besøge den specielle forretning i Malchow, er adressen Dorphstrasse 12. Malchow, 13051 Berlin. Forretningen ligger ved hovedvej 2, og kan nås både fra motor ring 10 nord, og fra Berlin centrum.

Her finder du alt til støbning af tinsoldater m.v.

masser af forme til forskellige
soldater, fantasifigurer, skakspil
støbeskeer, tin, klemmer
og tilbehør m.m.m.

Vil du selv lave forme har
vi alt, hvad du skal bruge.
Silicone, der tåler 350 gr.
voks, modellermaterialer m.v.
- og 10.000 andre spændende
ting og sager.

Kig på vor hjemmeside
og besøg os, når du er i

København

MODEL & HOBBY

- siden 1948

Frederiksborggade 23 - 1360 Kbhvn. K

Tlf./fax (+45) 33 14 30 10

Åbent: mandag, tirsdag, torsdag fra kl. 11 - 17,
fredag til kl. 17.30 & lørdag kl. 10 - 13

ONSDAG LUKKET

www.model-hobby.dk

Fagfolkenes triumf

af Lars Lindeberg

Historien om, hvordan tre danske officerer korrigerede den vildt overdrevne beretning om ditmarskerfelttoget år 1500

Kampråbet ”Wahr di Gard, de Bur de kumt” er hugget ind i den tonstunge vandreblok, som topper mindesmærket for slaget ved Hemmingstedt i Ditmarsken mandag 17. februar 1500.

Landsknægtene i Den sorte Garde, som rykkede frem i spidsen for en dansk-slesvig-holstensk hær, råbte ”Wahr di, Buer, de Gard kumt!”, da de angreb bøndernes skanse på ”Dusensdüwelswarf” – de tusinde djævles bakke. Og bønderne skal behændigt have vendt ordene i luften, da de gik til modangreb og indledte den massakre på hæren, der har gjort slaget til et af de blodigste i Norden.

Det var Danmarks kong Hans og hans lillebror, hertug Frederik af Holsten, der havde hyret landsknægtene og opbudt adel og landeværn i Slesvig-Holsten for at tvinge Ditmarskens frie bonderepublik til underkastelse, og det skal være en imponerende styrke, de havde stablet på benene.

Men var hæren virkelig så stor, som det fortælles? Eller pyntede rygten på tallene for at gøre nederlaget ekstra forsmædeligt? Efterretningen spredtes som løbeild over hele Europa, og i Sverige blev den brugt som ren propaganda for at give unionsmodstanderne blod på tanden til på ny at gøre oprør mod den danske konge.

Slaget

Men lad os først se, hvad der skete dengang år 1500.

Hæren erobrede først byen Meldorf, i hvis kirketårn kong Hans højste hærens felttegn, det sagnomspundne, himmelfaldne Dannebrogssflag fra 1219.

Efter at have holdt weekend i byen, drog hæren videre nordpå ad en smal vej over marsken. Vejret var i mellemtiden slået om fra frost til tø, og storm fra nordvest med slud, hagl og sne piskede folkene ind i ansigtet. De brede, dybe grøfter på hver side af vejen var netop blevet rensset op og dyndet kastet op på vejen, som nu i tøvejret blev forvandlet til ankeldyb pløre.

Pludselig blev kolonnen standset af en bred grav og en skanse, som ditmarskerne om natten havde anlagt tværs over vejen, og samtidig åbnede bønderne sluserne i digerne mod Nordsøen, så havvandet skyllede ind over marsken og skjulte alt under sit spejl.

På den smalle vej var det umuligt for Garden at udfolde sig i sin sædvanlige brede kampformation, men landsknægtene prøvede alligevel et angreb efter at have lagt

Den tonstunge vandreblok med indskrift, som topper mindesmærket for Ditmarskerfelttoget år 1500. Det blev rejst år 1900 i 400-året for ditmarskernes spektakulære sejr over kong Hans og hans hær ved ”Dusensdüwelswarf” – de tusinde djævles bakke på den smalle marskvej fra Meldorf til Hemmingstedt. Nu tror man, at ditmarskernes skanse var opkastet 800 m længere mod nord.

deres piker over graven og kastet medbragte brædder og faskiner ovenpå. Anføreren, oberst Thomas Slentz, som red i spidsen for sine folk, blev stukket ned, og landsknægtene formåede ikke at få vægt bag stormløbet, som brød sammen på skansens stejle skråning.

Ditmarskerne brugte nu deres piker som springstokke, svang sig ind over grøfterne mod fjendens forsvarsløse flanker og huggede ned for fode.

At Garden under disse omstændigheder blev grebet af panik kan ikke undre. Og da de flygtende knægte enten skubbende de efterfølgende i grøfterne eller selv faldt i vandet under den desperate kamp for at redde sig, druknede mange.

Det blev kun værre, da ditmarskerne begyndte at angribe adelsopbudet længere bagud i kolonnen. Klemmt mellem det panikslagne fodfolk og trossets vogne, havde ridderne og deres væbnere ingen bevægelsesfrihed og kunne derfor ikke forsvare sig.

Det var under denne fase af slaget, at adelsmanden Hans Ahlefeldt, faldt. Han havde viklet det gamle dannebrogssflag om livet og sloges tappert - men forgæves - for at værgede det. Flaget blev taget som trofæ af ditmarskerne.

Da panikken bredte sig bagud i kolonnen, flygtede også troskuskene. De skar hestene

løs og lod vognene stå, så flugtvejen blev blokeret for resten af hæren.

Kong Hans og hertug Frederik havde på dette tidspunkt endnu ikke forladt Meldorf. De prøvede at standse flugten i byen, men da det mislykkedes, måtte al tanke om modstand opgives, og kongen og hertugen fulgte flygtningestrømmen tilbage til Holsten.

Tallene

Den tidligste beretning om slaget er af ditmarskeren, skolemester og prædikant i Büsum, Johann Adolphi, kaldet Neocorus. Hans *Chronik des Landes Ditmarschen*, der bygger på mundtlige overleveringer og tradition – og først er nedskrevet hundrede år efter begivenheden, opgiver den dansk-slesvig-holstenske styrke til 30.000 mand.

Det tal går igen hos senere historikere. Det overgås dog af tyskeren Ernst Joachim Westphalen, som i *Monumenta inedita Rerum Germanicarum*, trykt i Leipzig 1745, når helt op på 40.000 mand.

Talangivelserne blev først anfægtet i første halvdel af 1800-tallet af tre danske militærfolk. Naturligvis – de var jo fagfolk!

Ved nytårstid 1839 stod kaptajn C. Kindt, og betragtede valpladsen ved Hemmingstedt. Og han undrede sig. Hvordan kunne en så stor hær have fået plads på et så kort stykke vej, spurgte han sig selv. Samme

spørgsmål stillede kaptajn F. H. Jahn og major F. L. A. Baggesen, som også havde studeret forholdene på stedet.

Deres svar findes for de to førstes vedkommende i datidens militære tidsskrift, Militært Repertorium, årgang 1844, mens sidstnævnte har skrevet om emnet i Den danske Stat fra 1840.

Militærfolkene gik først til de sparsomme kilder, som foreligger.

Så når Neocorus og andre angiver Gardens styrke til 6.000 mand, kan militærfolkene med henvisning til et samtidigt dokument i det kongelige geheime arkiv dokumentere, at der kun er udbetalt løn eller sold til 2.760 landsknægte. Officerer og nonkombattanter er ikke regnet med, så Gardens totale styrke er derfor snarere ca. 3.000 mand. Men det er altså også kun halvt så mange, som de gamle historikere påstår.

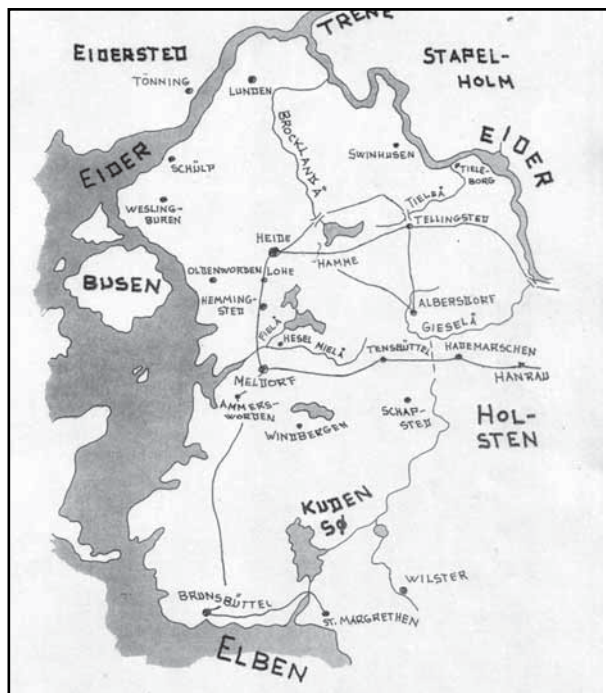
Styrken af de slesvig-holstenske landeværn, som udgjorde en betydelig del af kong Hans' hær, er sværere at beregne, da der ikke foreligger dokumentation, så her må man ty til sandsynlighedsberegninger. I 1500-tallet var det almindeligt, at hver 20. mand mellem 20 og 50 år med undtagelse af tjenestekarle, møllere og hyrder blev udskrevet til krigstjeneste. Denne gruppe udgjorde ifølge bevarede folketællingslister andetsteds fra ca. 20 pct. af befolkningen, så antallet af udskrevne altså skulle svare til ca. 1 pct.

Man har ikke folketællingslister for Slesvig og Holsten fra den aktuelle periode, men i året 1735 havde hertugdømmerne en befolkning på ca. 500.000, og tallet har i hvert fald ikke været større år 1500 – snarere betydeligt mindre.

Men selv med en halv million indbyggere ville der kun kunne udskrives ca. 5.000 mand – og ikke op til ca. 15.000, som de gamle historikere påstår. Heller ikke hvis man – som nogle af historikerne gør – regner frivillige, lykkejægere og mindre troppekontingenter fra Brandenburg, Braunschweig og Lüneburg med.

Når det gælder adelsopbudet, kan man sammenligne med den styrke, som den danske adel i kongeriget stillede 1497 til krigen mod unionsmodstanderne i Sverige. Dengang var antallet 1.606 mand. Nu var den slesvig-holstenske adel større end den danske, og man må gå ud fra, at hertugdømmernes adel meldte sig under fanerne med alt, hvad man kunne opbyde. Dels havde man gamle nederlag til ditmarskerne at hævne, dels troede adelsmændene overmodigt på en sejr og et stort bytte. Så de ca. 2.000 riddere i panser og plade samt deres væbnere, som de gamle historikere mener, deltog i Ditmarskerfelttoget, står nok til troende.

Antallet af trosvogne angives i de gamle beretninger til ca. 3.000 med to kuske på hver, altså en mandskabsstyrke på ca. 6.000

Kort over Ditmarsken år 1500, da kystlinien var tættere på slagmarken end nu – og da Büsen var en ø.

mand. Men da datidens vogne som regel kun var bespændt med to heste, som én mand let kunne styre, må man også tvivle på de gamle historikers troværdighed på dette område.

Vej

De tre militærfolk sætter ikke spørgsmålstegn ved artilleriets størrelse. Det skal have omfattet 2 kartover (48 pds.), 8 hovedbøsser (20 pds.), 8 hele slanger (18 pds.), 18 halve slanger (9 pds.) og 3 morterer, i alt 39 stykker, betjent af små 1.000 artillerister. Men da der skulle rigtig mange heste til at trække så mange tunge pjecer, spiller det store artilleri ind, når man – som vore tre militærfolk – også betragter slagmarken, nemlig den gamle vej fra Meldorf til Dusensdüel-swarf.

Den smalle vej over marsken, ad hvilken den 30.000 mand store hær, artilleriets 39

pjecer med hesteforspand og de 3.000 trosvogne altså skal have draget frem, er kun en halv mil lang, med nutidens mål ca. 3,5 km. Militærfolkene regner i alen (0,628 m), så målt med denne målestok er vejen 6.000 alen lang.

Hvis man går ud fra, at Garden, landeværnet og andre tropper til fods (i alt ca. 21.000 mand) marcherede med 6 mands front, og hvert geled optog 1 alen, så ville fodfolket alene fylde en strækning på ca. 3.500 alen. Rytterne (2.000 mand) har ikke haft plads til mere end 4 heste ved siden af hinanden, men til gengæld har hvert geled fyldt 4 alen, så rytteriet ville have lagt beslag på en strækning af ca. 2.000 alen. Så ville der

kun være 500 alen tilbage til hele artilleriet med dets mange trækheste plus de 3.000 trosvogne.

Det stemmer simpelthen ikke.

På den baggrund er militærfolkene nogenlunde enige om, at hæren kun kan have været 10-12.000 mand stærk, at artilleriet måske nok har omfattet de 39 pjecer, men at trosvognenes antal kun kan have været ca. 1.000.

Hvorfor skulle kong Hans i øvrigt have opbudt en hær på ca. 30.000 mand, når han vidste, at hans modstandere, ditmarskerbønderne, højest kunne mobilisere ca. 7.000 mand, der oven i købet var langt dårligere udrustet end hans egne tropper?

Heldigvis har de kritiske militærfolks mere nøjterne tal vundet hævd hos senere historikere. Selv i Ditmarsken, hvor man naturligvis mindes slaget ved Hemming-

På dette foto fra en udgravning ser man dele af et hesteskelet og oven over pilen en hjerne-skål sammen med talrige knoglerester efter mennesker. Skeletrester efter otte unge mennesker og en hest lå tæt sammenpakket i en grav lige ved siden af landevejen.

Her ses landsknægtenes anfører, Thomas Slentz, i spidsen for sine landsknægte og den øvrige kongelige hær under slaget ved Hemmingstedt år 1500. Han angribes af den vel mytiske Reimar fra Wiemerstedt, medens man ser den væne mø Telse, den lokale Jeanne d'Arc, svinge med ditmarskernes fane. I realiteten må man antage, at junker Slentz stod af hesten og trådte ind i forreste geled, da kampen skulle begynde. Landsknægtsoberster kæmpede altid til fods og i forreste geled. At forsøge at ride i spidsen for en Gewalthauf i angreb ville være rent selvmord. Tegning af Max Koch, 1910.

stedt som bøndernes heroiske frihedskamp mod overmagten, har man anerkendt de reducerede tal.

Også hærens tab er omdiskuteret. De tidlige skribenter opgiver hærens tab forskelligt – fra 10.000 op til 25.000 mand. Men ser man f. eks. på udbetalingen af sold til landsknægterne efter slaget, kan man konstatere, at Garden mistede 1.426 mand, og fra samtidige breve ved man, at 60-70 adelsmænd faldt. Der foreligger intet om landeværnets, artilleriets eller troskuskenes tab, men tallet når næppe op over de 4.000 mand, mener militærfolkene.

Legenderne

At de tidlige historikere har følt sig fristet til at pynte på begivenhederne, fremgår også af

de eventyrlige - men næppe sandfærdige - elementer, som er flettet ind i fortællingen.

Ditmarskerne skal ifølge traditionen have valgt en jomfru ved navn Telse fra landsbyen Wöhrden til at bære deres banner under kampen, og hun skal naturligvis have lovet livslang kyskhed, hvis Vorherre ville unde bønderne sejren.

Og ditmarskerbonden Reimar fra Wiemerstedt skal have udfordret Gardens anfører til tvekamp, da oberst Thomas Slentz i fuld rustning kom ridende i spidsen for sine landsknægte. Ditmarskeren slog ifølge de gamle beretninger Slentz af sadlen med sin hellebard, hvorefter han stak våbnet ind i en sprække i modstanderens rustning og gen-

nemborede ham – med det resultat, at landsknægterne blev grebet af panik og tog flugten. Tøjhusmuseet i København har en rustning, som tilskrives Slentz. Den har ganske rigtigt mærker efter en hellebard!

Det fortælles også, at ditmarskerne smed støvlerne for at være lettere til bens under kampen, selv om det næppe er sandsynligt, at de har optrådt barbenede, eftersom det var februar og et herrens vejr med temperatur omkring frysepunktet.

Men selv om disse legender er digt, og selv om den kongelige hærs overmagt næppe har været så overvældende, hverken kan – eller skal – det naturligvis bortforklare, at kong Hans led et stort nederlag til Ditmarskens tapre bønder.

At de så blev slået og måtte underkaste sig 60 år efter, er en anden historie. Men da generobrede man det gamle Dannebrog.

Bønder mod riddere

af Lars Lindeberg

Når Ditmarskens bønder år 1500 turde tage kampen op med kong Hans' riddere i panser og plade, skyldes det inspiration fra deres schweiziske standsfæller, hvis sejr havde slået hele Europa med forundring.

De edsvorne bønder i kantonerne omkring Vierwaldstättersøen havde vist, at de - mod alle odds - kunne slå Habsburgs riddere ved Morgarten (13.11.1315), Laupen (21.6.1339), Sempach (9.7.1386) og Näfels (9.4.1388) - og senere Karl den Dristiges burgundiske krigsmaskine ved Grandson (2.3.1476), Murten (22.6.1476) og Nancy (5.1.1477).

Når schweizerne kunne slå så stærke modstandere, kunne ditmarskerne vel klare kong Hans.

Schweizerne ændrede krigshistorien med deres ny kampform og stod dermed fadder til det moderne infanteri. De var også de første, der udlejede deres kampkraft som landsknægte i forskellige fyrsters sold. Paven stadig aktive Schweizer-Garde minder endnu i dag om den udvikling, Schweiz' bønder dengang blev ophavsmænd til.

Det er historiens ironi, at ditmarskerne i slaget ved Hemmingstedt 17. februar 1500 blev konfronteret med Den Sorte Gardes

landsknægte, der selv levede højt på den taktiske recept fra Schweiz.

Det var nøden, som lærer nøgen kvinde at spinde, der skabte den schweiziske infanteritaktik. De fattige bjergbønder savnede res-

Denne landsknægt er titelbilledet på et samtidigt trykt viseblad, hvorpå der er en Lied om Slaget ved Hemmingstedt. Man ser en tidstypisk landsknægt, men også ditmarskerbønderne må have set nogenlunde lige sådan ud.

Denne landsknægt er titelbilledet på et samtidigt trykt viseblad, hvorpå der er en Lied om Slaget ved Hemmingstedt. Man ser en tidstypisk landsknægt, men også ditmarskerbønderne må have set nogenlunde lige sådan ud.

sourcer til at udruste en kostbar ridderhær, så de måtte stå på egne ben. Hvis de skulle gøre sig håb om at modstå – eventuelt også slå – deres beredne og bepansrede modstandere, måtte de skabe en fodfolksformation,

der ikke lod sig ride overende – og som samtidig havde tilstrækkelig offensiv kraft til at bryde fjendens panser.

Schweizerne stillede op i en såkaldt "Gewalthaufen", 30-50 mand bred og lige så mange geledder dyb.

Folkene i de fire yderste geledder hele vejen rundt var bevæbnet med godt 5 m lange piker, så formationen – som et pindsvin med piggene strittende til alle sider – kunne afvise et rytterangreb. Med den foreskrevne ca. 90 cms afstand mellem geledderne, stak 4. geledds piker godt en halv meter ud foran 1. geleddet.

For knægtene gjaldt det om at holde pikerne lavt, rettet mod hestene, for "*mit dem Ross ist der Ritter verloren*", som de sagde.

Pikerne i fronten fungerede dog først og fremmest som formationens offensive våben. Man placerede altid de tapreste og mest forvovne krabater i de forreste geledder. For dem var der ingen vej tilbage, når først formationen havde sat sig i bevægelse. Holdt fjenden stand, kom de nemlig selv i klemme, idet de efterfølgende geledder pressede på bagfra.

Ideen med dette "Nachdruck" (eftertryk) var at give formationen en uimodståelig fremdrift – uanset eventuelle tab.

I samtiden talte man om "furor helveticus" – det schweiziske raseri. Schweizeres formidable kampkraft skyldtes først og fremmest, at de *ville* vinde uanset omkostningerne. Man sagde, at blandt de schweiziske knægte blev det betragtet som fejhed blot at se sig tilbage under et angreb. De, der veg, blev stukket ned af kammeraterne. Så knægtene var motiverede til at gå på.

I midten af formationen stod de folk, der var bevæbnet med hellebard, en krydsning af et kort spyd og en økse – og yderligere forsynet med en skarptsleben modhage, så man både kunne stikke, hugge – og flænske med våbnet. Først når pikerne havde bragt fjenden ud af balance ved deres voldsomme stød, rykkede hellebarderne frem og gjorde arbejdet færdigt – dvs. massakrerede flygtningene. "*Mehr Leute, leichtere Arbeit*", som man ironisk formulerede taktikken.

Skytterne (armbrøst – og bueskytter, senere musketerer) havde ingen fast plads i formationen. Som indledning til kampen blev de sendt frem som en sværm for at genere fjenden mest muligt. De gik under den sigende betegnelse "Verlorene Haufen". Og fortabte var de i hvert fald i den forstand, at de altid led store tab. Da håndskydevåbnene blev bedre og flere, placerede man som regel musketererne på fløjene af formationen.

Man kan samle på figurer på så mange måder

af Aksel Willumsen

Hvor det smukke køn har Barbie, Bratz og My Little Pony, nå ja, så kender vi andre mere til at samle andre figurer – legetøj er det jo reelt.

Der findes flade figurer, porcelænsfigurer, rundmassive metalfigurer og diverse kunststof- og plastikfigurer i alle størrelser fra forskellige historiske perioder, fortrinsvis dog fra militærhistorien – men der er jo også civilserier. Til den gruppe hører de såkaldte samlere kaldet på godt tysk "Bade-meistern", til hvem der fremstilles et udsøgt udvalg af "Nackedeis". Det tema tager vi op en anden gang, når de rigtige billeder er samlet ind. De forskellige figurer samles som legetøj, krigsspilsfigurer eller samlerefigurer. Kært barn har mange navne.

Og på det seneste er der kommet en videudvikling af Action Man figurerne, som i øvrigt netop holder 40 års jubilæum med genudgivelse af diverse klassikere. Ganske morsomt at se, hvorledes mænd, som i dag måske er mere interesseret i metalfigurer, ofte mindes med nostalgi deres gamle drengelegetøj, noget lig tidligere generationer,

som da de kom til års og penge begyndte at samle Lineol, Heyde osv. De gamle drenge-drømme om figurer en masse kunne nu bringes til opfyldelse, selvfølgelig under betegnelse seriøse samlinger. Og mange samler også seriøst på Action Man figurer, GI Joe, og hvad de nu hedder, og det så det forstår. (se f.eks. billederne <http://adctalk.com/index.php?showtopic=1999567&st=0>) Priserne på sådanne ældre legetøjsdukker kan på E-Bay være skyhøje for specielt eftertragtede og sjældne eksemplarer – helst i ubrudt emballage!

Action Man er også blevet voksen med introduktionen af dukker i størrelsesforholdet 1:6 fra f.eks. Hongkongfirmaet Dragon, iklædt miniatuureuniformer af stof med tilhørende nøjagtige våben og udrustning, køretøjer osv. Priserne er ikke ligefrem for mindre børn, en pris på 600,- til 1.000,- kr. eller mere pr. stk. synes gennemsnittet for figurer, som i øvrigt alle er "personificeret" med navn. Her kan kun de rigtig store legebørn være med.

Man kan på nettet finde flere specialsider for sådanne samlere, og man kan roligt sige, at der er imponerende ting og opstillinger imellem.

I udlandet afholdes der store udstillinger med disse dukker og vises fantastiske dioramaer, som kræver en del plads, hvis man virkelig går til sagen. En mindre park er en ganske passende størrelse, synes det.

Fortrinsvis er det oftest – som sædvanligt – figurer fra WWII, folk samler på. Og her er det – selvfølgelig må man næsten sige – først og fremmest den uopslidelige Wehrmacht, der sættes på. Men også andre perioder findes der dukker til, eller samlere laver selv den nødvendige udrustning til f.eks. gallere, romere osv., og bruger så en dukke fra en anden periode til at #klæde på".

Så skulle bemaling af 54 mm figurer begynde at kede lidt, så er her et nyt samlerområde i hastig fremmarch.

Her er et par internetlinks:
<http://www.onesixthcollectors.co.uk/clubforum> og
<http://www.onesixthcollectors.co.uk/clubforum/viewtopic.php?t=3779&highlight=Skalman.nu> Forum Forum Indeks » Modellbygge » Skala 1/6-figurer: produktnyheter

Man kan samle på figurer på så mange måder

Forskellige militære scenarier bl.a: Siebel færge på vej over russisk flod med Tiger kampvogn, som besætningen er ved at klargøre. På færgen også 2 stk. Flak 38.

Pavens Schweizergarde

fig. 12. En procession fra 1598. Clement VIII omgivet af Gardien. Maleri af Antonio Tempesta (1555-1630), Palazzo Barberini.

fig. 14. En procession med Urban VIII omgivet af Gardien. Maleri af ukendt kunstner fra midten af det 17. århundrede, Museo di Roma.

fig. 9. Schweizergardisten Nicolas Manuel i 1553. Maleri udført af hans broder Rudolf Manuel.

For og bagside viser

Nu skal det hele jo ikke gå op i 200 året for 1807. Her i 250 året for det berømte slag ved Leuthen den 5. december i 1757 fra Syvårskrigen (1756-1763) bringes derfor billeder fra et stort diorama over slaget. Hele billedserien kan ses på www.matthias-manske.de. Tinsoldaterne, der er brugt i dioramaet, er selvstøbte 40 mm figurer fra støbeformsproducenterne Prince August og Nürnberger Meisterzinn. Slaget er især kendt for den såkaldt skæve slagorden, hvor det lykkedes Kong Frederik 2. med sine præjsere bestående af 29.000 infanterister, 9.800 ryttere og 167 kanoner at foregive et rytterangreb mod østrigernes center, så østrigerne omfordelte styrkerne. Samtidig indleder han en march langs med den opmarcherede østrigske hær bestående af 48.000 infanterister, 10.500 ryttere og 210 kanoner. Før østrigerne har forstået hensigten, åbner han angrebet direkte mod østrigernes venstre flanke og ruller den østrigske hær op. En særlig berømt detalje fra slaget er kampene, der udspiller sig omkring den katolske kirke i landsbyen Leuthen, hvor den præjsiske garde stormer kirkegården, der er bygget som et fort med bastioner på alle fire hjørner og hårdnakket forsvaret af Rot-Würzburg regimentet.

Har du lyst til at læse mere om slaget ved Leuthen henvises du til Ole Thureholms velskrevne artikel i Chakotens decembernummer 2005.

